

Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ACTA SECURITATAE VOLYNIENSES

№ 1, 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Науковий журнал «Acta Securitatae Volynienses» засновано в 2023 році
(Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
№ 1834 від 21.12.2023 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Ярош Я. Б. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Члени редакційної колегії:

Алексєєнко І. В. – доктор політичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Благодарний А. М. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри загальноправових дисциплін, Національна академія Служби безпеки України

Бортніков В. І. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Бортнікова А. В. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Забожчук О. В. – доктор філософії (081 Право), завідувач сектору правового забезпечення, Головне управління Національної поліції у Волинській області

Карпчук Н. П. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Колб О. Г. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри державної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Корнієнко М. В. – доктор юридичних наук, професор, проректор університету, Одеський державний університет внутрішніх справ

Коцан Р. І. – доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Мартинюк В. П. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка»

Маршалек-Кава Дж. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичної системи Польщі, Університет Миколая Коперника в Торуні

Павлютін Ю. М. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративної діяльності поліції, Одеський державний університет внутрішніх справ

Попович В. В. – доктор технічних наук, професор, начальник навчально-наукового інституту цивільного захисту, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Примуш М. В. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Пядишев В. Г. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення, Одеський державний університет внутрішніх справ

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
від 28 грудня 2023 року, протокол № 15

Офіційний сайт видання: www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/asv

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

Бусленко Василь Володимирович РОЛЬ І МІСЦЕ УКРАЇНИ В БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА.....	5
Денисюк Василь Іванович АНТИУКРАЇНСЬКІ ІСТОРИЧНІ НАРАТИВИ В РОСІЙСЬКОМОВНОМУ YOUTUBE-ПРОСТОРІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	12
Колб Олександр Григорович, Пирожик Олександр Веніамінович ПРО ДЕЯКІ ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ НИЗЬКИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАГРОЖУЮТЬ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	21
Майко Тетяна Степанівна, Грушко Ірина Ігорівна РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	28
Панишко Галина Тарасівна МБФ «СКАНДИНАВСЬКА ДИТЯЧА МІСІЯ» ТА ВОБФ «ДИТЯЧА МІСІЯ. УКРАЇНА»: БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ.....	35
Парамонов Денис Юсупович СУЕЦЬКА КРИЗА 1956 Р. ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В ЄГИПЕТСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОМУ КОНФЛІКТІ.....	42
Філіпович Мирослава Богданівна ДЕРЖАВНА МОВА ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	48

CONTENTS

Buslenko Vasyl

THE ROLE AND PLACE OF UKRAINE IN THE SECURITY POLICY
OF THE REPUBLIC OF POLAND.....5

Denysiuk Vasyl

ANTI-UKRAINIAN HISTORICAL NARRATIVES IN THE RUSSIAN-LANGUAGE YOUTUBE
AS A THREAT TO NATIONAL SECURITY OF UKRAINE.....12

Kolb Oleksandr, Pirozhik Oleksandr

ABOUT SOME DETERMINANTS WHICH CAUSE THE LOW STATE OF MILITARY DISCIPLINE
AND THREATEN THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE.....21

Maiko Tetiana, Hrushko Iryna

THE ROLE OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN ENSURING THE NATIONAL SECURITY
OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW.....28

Panyshko Halyna

ICF "SCANDINAVIAN CHILDREN'S MISSION" AND VOCF "CHILDREN'S MISSION (UKRAINE)":
CHARITABLE ACTIVITIES AND PARTNERSHIP IN IMPLEMENTING SOCIAL PROJECTS.....35

Paramonov Denys

SUEZ CRISIS OF 1956 AS A FACTOR OF NATIONAL CONFRONTATION
IN THE EGYPTIAN-ISRAELI CONFLICT.....42

Filipovych Myroslava

STATE LANGUAGE AND HISTORY OF THE STATE AS FACTORS OF NATIONAL SECURITY.....48

УДК 327(475:4)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2023-1-1>

РОЛЬ І МІСЦЕ УКРАЇНИ В БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Бусленко Василь Володимирович,

доктор політичних наук,

завідувач-професор кафедри політології та публічного управління

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0001-8280-7104

З'ясовано ендогенні чинники впливу на формування концепції державної безпеки Республіки Польща. Визначено роль і місце України в безпековій політиці Республіки Польща. Обґрунтовано, що фундаментальним фактором, який формує безпеку Польщі, є її міцна інтеграція в трансатлантичні та європейські структури, а також розвиток двостороннього і регіонального співробітництва з ключовими партнерами, серед яких – Україна. У цьому контексті значна увага приділяється заходам зі зміцнення незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України і підтримці її прагнень до європейської й євроатлантичної інтеграції.

Нова геополітична реальність, зумовлена гібридною війною Росії проти України в 2014 р., внесла суттєві корективи в безпекову політику Польщі. Відтоді питання національної безпеки стало відігравати домінуючу роль у порядку денному двосторонніх відносин. Визначено, що широкомасштабне вторгнення Росії до України не призвело в Польщі до ухвалення якихось операційно-тактичних документів, своєрідної «дорожньої карти», яка б відображала підходи до реалізації стратегічного партнерства в нових умовах. Натомість, залежно від перебігу політичних подій, на законодавчому рівні було ухвалено низку документів, які в подальшому визначали напрями стратегічної співпраці між двома державами.

Польська Республіка залишається головним логістичним хабом для міжнародної підтримки України в боротьбі з Росією. Її роль є вирішальною. Партнерство між Польщею та Україною має симетричний характер і залежить значною мірою від ініціатив України, спрямованих на забезпечення власної безпеки, а відтак і безпеки в регіоні. Йдеться про ініціативи України щодо необхідності надання їй військової допомоги.

Ключові слова: державна безпека, Республіка Польща, Україна, російсько-українська війна, НАТО.

Buslenko Vasyl. The role and place of Ukraine in the security policy of the Republic of Poland

The endogenous factors of influence on the formation of the concept of state security of the Republic of Poland are clarified. The role and place of Ukraine in the security policy of the Republic of Poland is determined. It is proved that the fundamental factor shaping Poland's security is its strong integration into transatlantic and European structures, as well as the development of bilateral and regional cooperation with key partners, including Ukraine. In this context, considerable attention is paid to measures to strengthen Ukraine's independence, sovereignty and territorial integrity and to support its aspirations for European and Euro-Atlantic integration.

The new geopolitical reality caused by Russia's hybrid war against Ukraine in 2014 has made significant adjustments to Poland's security policy. Since then, national security has played a dominant role in the bilateral agenda. It is determined that Russia's large-scale invasion of Ukraine did not lead to the adoption of any operational and tactical documents in Poland, a kind of "road map" that would reflect approaches to the implementation of strategic partnership in the new conditions. Instead, depending on the course of political events, a number of documents were adopted at the legislative level, which further defined the areas of strategic cooperation between the two countries. The Polish Republic remains a major logistic hub for Ukraine's international support in the fight against Russia. Its role in supporting Ukraine is crucial. The partnership between Poland and Ukraine is symmetrical and depends to a large extent on Ukraine's initiatives aimed at ensuring its own security and, consequently, security in the region. It is about Ukraine's initiatives to provide military assistance.

Key words: state security, Republic of Poland, Ukraine, Russian-Ukrainian war, NATO.

Вступ. Потреба в безпеці є важливою частиною колективних інтересів будь-якої спільноти. Кожна сучасна держава прагне створити концепцію подолання ситуацій, що загрожують національному існуванню [1, с. 4]. Україна займає особливе місце в безпековій політиці Польщі через геополітичне становище, тісну економічну, політичну, культурну співпрацю. Між двома державами існує довготривале стратегічне партнерство. Гео-стратегічне значення Польщі й України переконливо свідчить на користь формування в регіоні Середньої Європи тандему регіональних лідерів, здатних до протистояння викликам і загрозам міжнародному порядку, який перебуває на етапі суперечливих та неоднозначних змін. У відносинах Польщі та України чітко вирізняється вимірна спільна мета і стратегічний інтерес [2, с. 12]. Це є вихідною точкою для прийняття спільних узгоджених політичних рішень на базовому рівні.

Водночас партнерство України та Польщі реалізується в складних умовах багатьох асиметрій. Україна функціонує в «сірій зоні» безпеки між Росією та євроатлантичними структурами інтеграції й безпеки, до яких належить Польща. Сама Україна не має чітких гарантій безпеки, на відміну від Польщі. Тому залишається більш вразливою до проявів проєкції сили з боку Росії. Цій меті має слугувати тиск Росії з використанням гібридних ресурсів, демонстрацією військової сили, застосуванням дезінформаційних заходів, у яких значну роль відіграє так звана історична політика. До того ж істотним наслідком функціонування в «сірій зоні» безпеки є асиметрія інституційних зв'язків Польщі та України, що означає членство в різних регіональних та субрегіональних організаціях [2, с. 17].

Аналіз досліджень та публікацій. Через те, що триває активна фаза російсько-української війни, визначення сучасної ролі та місця України в стратегії національної безпеки Польщі ще не стало предметом ґрунтовного аналізу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Важливими для розуміння тенденцій у безпековій політиці Польщі є праці польських науковців Й. Собчак [3], А. Легуцької [4]. Потенціал польсько-українських відносин аналізували українські вчені О. Затинайко, В. Павленко, В. Бочарнікова, С. Свешніков [5].

У статті ми також спиралися на аналітичні матеріали міжнародної групи науковців із досліджень Польщі та України "Stan i perspektywy partnerstwa strategicznego Polski i Ukrainy" [2]. У них враховано зміну балансу сил, акцентовано на необхідності протистояння виникненню нових розділових ліній у регіоні, проаналізовано загрози з боку Росії, її рух у напрямі формування вигідного геостратегічного простору, зауважено на пошуках вироблення спільної безпекової політики Польщі та України. Основною базою дослідження є стратегії державної безпеки Польщі, офіційні виступи політичних лідерів.

Мета і методи дослідження. Метою статті є визначення місця і ролі України в безпековій політиці Польщі в умовах російсько-української війни. Автор використав такі методи дослідження: порівняльний (зміни в підходах до формування стратегії національної безпеки Польщі), контент-аналіз (виступи політичних лідерів, рішення влади щодо безпекової політики держави), узагальнення (під час формування висновків дослідження), системний (політика безпеки розглядається з погляду взаємозв'язку політичних, економічних, військових та інших чинників).

Виклад основного матеріалу. Виклики та загрози безпеці Центральної та Східної Європи і, зокрема, агресивна політика Росії детермінують розвиток і динаміку відносин між Польщею та Україною в сфері питань забезпечення безпеки як на національному, так і на регіональному рівнях. Загалом безпекова політика Польщі стосовно України знайшла своє відображення у досить ґрунтовних концептуальних документах Польщі: Стратегії державної безпеки та Стратегії оборони. У них досить широко визначаються межі військово-політичної активності: регіон довкола

Польщі, Європа та Євроатлантичний регіон. Польща вважає себе безпечною державою й розглядає внутрішні ризики як основні. Можливість великомасштабної агресії проти Польщі до 2023 р. оцінювалась як малоймовірна. Більша увага приділялася виникненню регіональних і місцевих конфліктів. Присутність США в Європі, членство Польщі в НАТО і ЄС, демократизація України розглядалися Польщею як основний інструмент гарантування власної безпеки.

Польща також зацікавлена у входженні України до НАТО. Вона розглядає Центральноєвропейський регіон як цілісний з погляду системи безпеки і виступає за розбудову мережі зв'язків у Центральній Європі в межах ЄС та НАТО, а також понад їхніми кордонами. Принцип «відкритих дверей» своєю чергою відображає національні інтереси України, яка прагне увійти в цей військовий союз.

З іншого боку, дії РФ до 2014 р. розглядалися Польщею як спроби порушити європейську співдружність. Держава припускала застосування збройних сил усередині країни, зокрема військ спеціального призначення, лише для надання допомоги органам державної влади, державної адміністрації та громадськості.

Безпекова політика Польщі стосовно України частково відображена в програмі Європейського Союзу «Східне партнерство», ініційованій Польщею та Швецією й затвердженій ЄС у 2008 р. Більшість аналітиків сходиться на думці, що основним стимулом для Польщі в межах «Східного партнерства» є залучення ресурсів ЄС, передусім фінансових, для вирішення завдань східної політики Польщі. До східних партнерів Європейський Союз відносить держави Східної Європи та Південного Кавказу, на які поширюється дія Європейської політики сусідства: Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову й Україну. Основними принципами «Східного партнерства» є верховенство права, належне управління, повага до прав людини і меншин, ринкова економіка і сталий розвиток, загальна участь і від-

повідальність. Інструментами Східного партнерства є програма парламентського співробітництва "Euronest", угоди про асоціацію, створення зон вільної торгівлі, спрощення візового режиму, зміцнення енергетичної безпеки, договори про мобільність і безпеку (боротьба з нелегальною міграцією, створення структур інтегрованого управління кордонами, боротьба з корупцією та організованою злочинністю) [5, с. 6].

Взагалі програма «Східне партнерство» спрямовувалася, ймовірно, для залучення України до тіснішої співпраці з ЄС завдяки укладанню угод про асоціацію з ЄС, створенню зон вільної торгівлі і спрощенню візових режимів. У перспективі це мало зробити східні кордони ЄС більш безпечними та наблизити шість цільових країн до європейських стандартів. Програма фактично протиставляла співробітництво зазначених держав із ЄС їх співробітництву з Росією, тобто підштовхувала до геополітичного вибору між Заходом і Сходом.

В умовах глобальних взаємозалежностей і спільних загроз із боку Росії для двосторонніх відносин між Польщею та Україною істотно зростала важливість змін, що відбувалися на Сході України, як потенційного чинника глобальної міжнародної системи.

Нова геополітична реальність, зумовлена гібридною війною Росії проти України в 2014 р., внесла суттєві корективи в безпекову політику Польщі. Відтоді питання національної безпеки стало відігравати домінуючу роль у порядку денному двосторонніх відносин. Прогнозуючи довгострокові агресивні кроки Кремля, сторони розуміли важливість надійної, стабільної та передбачуваної співпраці. У 2008 р. питання м'якої безпеки здавалися першочерговими, і нормативна сила ЄС була найкращим інструментом для їх врегулювання. «Сьогодні жорстка сила та армія грають більшу роль в роботі системи регіональної безпеки, і нормативної сили ЄС вже не досить для того, щоб тримати ситуацію під контролем» [6]. Реакцією на нову політичну реальність стало затвердження Президентом Польщі

Б. Комаровським 5 листопада 2014 р. нової Стратегії державної безпеки Польщі (*Strategię Bezpieczeństwa Narodowego RP*). Її реалізація стала продовженням політики активної участі ЄС у справах безпеки Східної Європи. Стабільним залишався курс на реалізацію рішень НАТО. Так, на саміті НАТО, який проходив у Варшаві в 2016 р., було погоджено надання Україні комплексного пакета допомоги. На думку А. Легуцької, польська політика безпеки сконцентрована на зміцненні НАТО як фундаменту оборони польської держави [4, с. 206]. На цьому ж саміті країни альянсу вирішили розмістити багатонаціональні батальйони НАТО у Польщі, Естонії, Латвії та Литві.

Зазначимо, що в Стратегії державної безпеки Польщі від 2014 р. не враховувалося розміщення військ Північноатлантичного альянсу, зокрема перебування понад 4 тис. американських військовослужбовців, у межах *Enhanced Forward Presence*, передової присутності альянсу. Із 2016 р. фактично утворився східний фланг альянсу, якого не було в 2014 р. Він став очевидним елементом безпеки як для Польщі, так і для країн Балтії. На той час активізувалася співпраця держав ЄС у форматі Бухарестської дев'ятки, посилилася інфраструктурна, політична та економічна співпраця в межах Тримор'я. Всі ці нові елементи свідчили про вибудовування архітектури колективної європейської безпеки, де Польща відігравала важливу роль.

12 травня 2020 р. президент Польщі А. Дуда затвердив нову Стратегію державної безпеки. У документі чіткіше окреслено середовище безпеки. Зазначено, що найсерйознішою загрозою є неоімперіалістична політика влади Російської Федерації, яка реалізується із застосуванням військової сили. Наголошено, що незаконна анексія Криму та дії на сході України порушили фундаментальні принципи міжнародного права і підірвали основи європейської безпеки [3, с. 7]. Було зазначено, що Російська Федерація розширює свої наступальні військові можливості, проводить масш-

табні військові навчання за сценаріями, що передбачають конфлікт із країнами Північноатлантичного альянсу, а також застосовує гібридні дії нижче порогу війни, що несуть ризик конфлікту, вдається до комплексних дій невійськовими засобами, включаючи кібератаки та дезінформацію і прагнучи відновити свою силову позицію та сфери впливу.

Широкомасштабне вторгнення Росії в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 р., призвело до переосмислення ситуації та оцінки агресивної політики Росії з погляду загроз європейській безпеці. При цьому Україна стала відігравати роль ключового гравця, від якого залежала сама безпека. Зміни на рівні глобальної міжнародної системи вимагали постійної діагностики й оцінки їх впливу на геополітичний простір Польщі та України, визначення інтересів і формування спільних стратегій. У цьому плані позитивним став політичний діалог між Україною та Польщею, який вівся насамперед на рівні лідерів держав, установ виконавчої влади, на парламентському рівні.

Важливим у цьому плані став візит Президента України Володимира Зеленського до Польщі 5 квітня 2023 р. Це був його перший офіційний візит з початку війни. Той факт, що обраною країною стала саме Польща, показує, яку важливу роль відіграє вона сьогодні в сучасній міжнародній політиці. Під час поїздки відбулася зустріч українського президента з Президентом Польщі А. Дудою. Головною темою переговорів стали саме питання безпеки. «Польща є третім партнером України за обсягом військової підтримки, наданої Україні з початку російської агресії. Перший – США, другий – Велика Британія. Росія хоче знову розширити сферу свого впливу. Сьогодні Україна першою чинить цьому твердий, рішучий опір. Тому ми підтримуємо Україну і дякуємо всім, хто підтримує Україну. І я запевнив Президента, що ми й надалі підтримуватимемо Україну», – наголосив президент Польщі. «На той час Україні було передано понад 300 танків, гаубиці «Краб», надається багато іншої техніки, включно

з ракетами Ploegun, щоб допомогти захисникам України, які героїчно протистоять російському загарбнику», – підкреслив А. Дуда [7].

Прем'єр-міністр Польщі також обговорив із президентом В. Зеленським можливості подальшої підтримки України в боротьбі за свободу та безпеку Європи. Під час зустрічі порушувалися питання відновлення українських міст і сіл, транзит зерна з України та подальша інтеграція України до Європейського Союзу.

Важливою була і зустріч В. Зеленського з Маршалком польського Сейму Е. Вітек. Обговорено важливість парламентської дипломатії у підтримці України, яка захищається від російської агресії, ситуацію з викраденими дітьми та жінками і плани польсько-української співпраці на парламентському рівні. Зазначимо, що польський парламент робить багато для того, щоб питання України було присутнє на міжнародному порядку денному. Крім того, польський Сейм ухвалив низку резолюцій, що стосуються солідарності з Україною, та законів, що надають всебічну допомогу українським біженцям у Польщі.

Напад Росії на Україну спричинив широку реакцію міжнародного співтовариства, покликану не лише ізолювати, а й покарати державу в дипломатичній, економічній та правовій сферах. 14 грудня 2022 р. польський Сейм визнав Російську Федерацію державою, яка підтримує тероризм і використовує терористичні засоби. Як стверджується в документі, Росія «систематично порушує права людини, міжнародне право та Статут Організації Об'єднаних Націй і низку інших зобов'язань», «нападає на території інших країн, вчиняє збройні напади, військові злочини та геноциди» та «здійснює ворожі економічні дії, зокрема у сфері енергетики» [8]. Резолюція про визнання Росії державою-спонсором тероризму була ухвалена більшістю у 231 голос, водночас 226 депутатів, включно з опозицією, участі в голосуванні не брали.

У резолюції депутати підкреслили, що притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини в Україні та проти

України, є необхідним для того, щоб показати, що «міжнародне право не допускає безкарності, а індивідуальну кримінальну відповідальність можуть нести і керівники держав. Тому Сейм підтримав дії, спрямовані на покарання винних, та ініціативи з цим пов'язані, такі як створення Спеціального трибуналу для злочинів агресії проти України та заснування Міжнародного центру з переслідування злочинів агресії проти України, який займатиметься відповідним збором доказової бази» [9].

Співпраця України та Польщі в галузі безпеки спрямована на сучасність і майбутнє. Проте характер відносин між державами залежав і від сприйняття минулого з його складними суперечливими процесами. Водночас між українськими та польськими політиками, істориками, державними діячами росло розуміння, що політизація так званих «чутливих» тем в умовах війни може бути використана Росією як інструмент маніпуляцій із метою послаблення співпраці між державами, особливо в воєнній сфері. Тому на основних дискусійних майданчиках тема війни набувала більшої значущості й ваги, ніж складні питання спільної історії.

Зауважимо, що серед лідерів Польщі, Чехії, Словаччини існує консолідований підхід до гарантій безпеки України. Зокрема, у статті прем'єр-міністрів вищеназваних держав М. Моравецького, П. Фіали, Е. Гегера у журналі "Foreign Affairs" зазначено, що «впродовж багатьох років Кремль систематично підриває міжнародну стабільність і безпеку, порушуючи міжнародне право, застосовуючи силу або погрожуючи її застосуванням, а також підриваючи демократичні інститути за допомогою політичної та гібридної війни. Його акт агресії проти України є лише крайнім проявом цих дій. ...Ми повинні продовжувати підтримувати Україну без жодних застережень. Це включає в себе забезпечення того, щоб вона отримала всю зброю і фінансову допомогу, необхідну їй для перемоги над Росією і повного відновлення свого суверенітету і територіальної цілісності. Це законна вимога демократично обраного уряду України» [10].

Безпекові питання Польщі тісно пов'язані з процесом входження України до НАТО. У 2008 р. Польща та її союзники вирішили, що майбутнє України (як і Грузії) має бути пов'язане з членством у НАТО. До того часу, на думку прем'єрів трьох держав, Україні мають бути готові надати гарантії безпеки, що не дозволить їй раз і назавжди стати «сірою зоною». Прем'єри вважають, що зараз не надто рано планувати післявоєнні гарантії безпеки України, адже не буде жодних інвестицій і сталого відновлення в Україні, якщо вона не буде здатна захистити себе від майбутньої агресії. В даному контексті Вільнюський саміт НАТО, який відбувся 11–12 липня 2023 р., мав відповісти на складні питання щодо майбутнього входження України до альянсу та стратегію щодо Росії. Ще під час візиту до Києва генсека НАТО Є. Столтенберга в квітні 2023 р. В. Зеленський заявив, що Київ очікує від саміту НАТО у Вільнюсі ухвалення пакета гарантій безпеки для України на шляху до членства в альянсі [11]. Проте офіційного запрошення до членства в НАТО Україна не отримала. Натомість здобула спрощену процедуру вступу. Такі перспективи розглядалися вже після перемоги у війні, виконання певних умов та згоди союзників. Більш конкретизованими результатами саміту стало продовження надання допомоги у сфері безпеки та сучасного військового обладнання.

Висновки. Фундаментальним фактором, який формує безпеку Польщі, є її міцна інтеграція в трансатлантичні та європейські структури, а також розвиток двостороннього і регіонального співробітництва з ключовими партнерами, серед яких – Україна. У цьому контексті значна увага приділяється заходам зі зміцнення незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України і підтримці їх прагнень до європейської та євроатлантичної інтеграції.

Широкомасштабне вторгнення Росії до України не призвело в Польщі до ухвалення якихось операційно-тактичних документів, своєї «дорожньої карти», яка б відображала підходи до реалізації стратегічного партнерства в нових умовах. Натомість, залежно від перебігу політичних подій, на законодавчому рівні було ухвалено низку документів, які в подальшому визначали напрями стратегічної співпраці між двома державами.

Польща залишається головним логістичним хабом для міжнародної підтримки України в боротьбі з Росією. Її роль у підтримці України є вирішальною. Партнерство між Польщею та Україною має симетричний характер і залежить переважно від ініціатив України, спрямованих на забезпечення власної безпеки, а відтак і безпеки в регіоні. Йдеться про ініціативи України щодо необхідності надання їй військової допомоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kamiński A. Bezpieczeństwo Polski na tle rozwoju procesów politycznych w Europie: uwagi metodologiczne. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. 1993. 22 s.
2. Raport. Stan i perspektywy partnerstwa strategicznego Polski i Ukrainy. Punkt widzenia Polski i Ukrainy. Lublin-Kijów, 2021. 177 s. URL: <https://phavi.umcs.pl/at/attachments/2022/0110/115948-stan-i-perspektywy-partnerstwa-pl-web.pdf> (Last accessed: 02.06. 2023).
3. Sobczak J. Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. *Cybersecurity and Law*. 2020. No. 4. T. 2. S. 7–36.
4. Legucka A. Polityka zagraniczna Polski wobec Rosji po aneksji Krymu. *Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne*. 2019. Vol. 5. № 1. S. 203–215. URL: <https://journals.umcs.pl/we/article/view/10174> (Last accessed: 06.05.2023).
5. Політика безпеки і воєнно-політичні відносини Польщі / О. Зatinaйко та ін. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 3–13.
6. Польсько-українські відносини: потенціал – більший за проблеми. *Міжнародний центр перспективних досліджень*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=polsko-ukrajinski-vidnosyny-potentsial-bilshyj-za-problemy> (Last accessed: 18.05.2023).
7. Prezydent Ukrainy z oficjalną wizytą w Polsce. *Prezydent.pl*. 2023. Kwiecień 5. URL: <https://www.prezydent.pl/aktualnosc/wydarzenia/prezydent-ukrainy-oficjalna-wizyta-w-polsce> (Last accessed: 25.05.2023).

8. Sejm uznał Rosję za państwo wspierające terroryzm. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. 2022. Grudzień 14. URL: <https://www.sejm.gov.pl/> (Last accessed: 25.05.2023).
9. Uchwała Sejmu ws. ścigania rosyjskich sprawców zbrodni wojennych przeciwko Ukrainie. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. 2023 Kwiecień 14. URL: https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/komunikat.xsp?documentId=76800B17483740_B3C12589910064DD34 (Last accessed: 25.05.2023).
10. Fiala P., Heger E., Morawiecki M. The Free World Must Stay the Course on Ukraine. *Foreign Affairs*. 2023. April 24. URL: https://www.foreignaffairs.com/ukraine/free-world-must-stay-course-ukraine?gad=1&gclid=CjwKCAjwge2iBhBBEiwAfXDDBR_J6CKOTDfAfdq_ujuJjPjnRsm8pNOEKIapsy_NfP_gb_EzhliuGxoCzAsQAvD_BwE (Last accessed: 25.05.2023).
11. Україна очікує на саміті НАТО ухвалення пакета гарантій безпеки на шляху до членства. *Європейська правда*. 20 квітня 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/04/20/7160220/> (дата звернення: 18.05.2022).

REFERENCES:

1. Kamiński A. (1993). Bezpieczeństwo Polski na tle rozwoju procesów politycznych w Europie: uwagi metodologiczne [The security of Poland against the background of the development of political processes in Europe: methodological notes]. *Polski Instytut Spraw Międzynarodowych*. 22 s. [in Poland]
2. Międzynarodowy Zespół Badań Stosunków Polski i Ukrainy (2021). Raport. Stan i perspektywy partnerstwa strategicznego Polski i Ukrainy. Punkt widzenia Polski i Ukrainy. Lublin-Kijów [Report. Status and perspectives of strategic partnership between Poland and Ukraine. The point of view of Poland and Ukraine. Lublin-Kyiv]. 177 s. Retrieved from: <https://phavi.umcs.pl/at/attachments/2022/0110/115948-stan-i-perspektywy-partnerstwa-pl-web.pdf>. [in Poland]
3. Sobczak J. (2020). Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej [The new national security strategy of the Republic of Poland]. *Cybersecurity and Law*. No. 4. T. 2. S. 7–36. [in Poland]
4. Legucka A. (2019). Polityka zagraniczna Polski wobec Rosji po aneksji Krymu [Polish foreign policy towards Russia after the annexation of Crimea]. *Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne*. Vol. 5. No. 1. S. 203–215. Retrieved from: <https://journals.umcs.pl/we/article/view/10174>. [in Poland]
5. Zatynaiko O., Pavlenko V., Bocharnikov V., Svieschnikov S. (2013). Polityka безпеки i wojenno-polityczni vidnosyny Polshchi [Security policy and military-political relations of Poland]. *Nauka i oborona*. № 3. S. 3–13. [in Ukrainian]
6. Public space (2019). Polsko-ukraiński vidnosyny: potentsial – bilshyi za problemy [Polish-Ukrainian relations: the potential is greater than the problems]. *Mizhnarodnyi tsentr perspektyvnykh doslidzhen*. Retrieved from: <https://www.prostir.ua/?news=polsko-ukrajinski-vidnosyny-potentsial-bilshyj-za-problemy>. [in Ukrainian]
7. The official website of the President of the Republic of Poland (2023). Prezydent Ukrainy z oficjalną wizytą w Polsce [The President of Ukraine on an official visit to Poland]. Kwiecień 5. Retrieved from: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/prezydent-ukrainy-oficjalna-wizyta-w-polsce>. [in Poland]
8. SEJM (2022). Sejm uznał Rosję za państwo wspierające terroryzm [The Sejm recognized Russia as a state supporting terrorism]. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. Grudzień 14. Retrieved from: <https://www.sejm.gov.pl/>. [in Poland]
9. SEJM (2023). Uchwała Sejmu ws. ścigania rosyjskich sprawców zbrodni wojennych przeciwko Ukrainie [Resolution of the Sejm on the prosecution of Russian perpetrators of war crimes against Ukraine]. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. Kwiecień 14. Retrieved from: https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/komunikat.xsp?documentId=76800B17483740_B3C12589910064DD34. [in Poland]
10. Fiala P., Heger E., Morawiecki M. (2023). The Free World Must Stay the Course on Ukraine. *Foreign Affairs*. Retrieved from: https://www.foreignaffairs.com/ukraine/free-world-must-stay-course-ukraine?gad=1&gclid=CjwKCAjwge2iBhBBEiwAfXDDBR_J6CKOTDfAfdq_ujuJjPjnRsm8pNOEKIapsy_NfP_gb_EzhliuGxoCzAsQAvD_BwE. [in English]
11. European truth (2023). Ukraina ochikuje na samiti NATO ukhvalennia paketa harantii безпеки na shliakhу do chlenstva [Ukraine expects the NATO summit to approve a package of security guarantees on the way to membership]. *Yevropeiska pravda*. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/04/20/7160220/>. [in Ukrainian]

АНТИУКРАЇНСЬКІ ІСТОРИЧНІ НАРАТИВИ В РОСІЙСЬКОМОВНОМУ YOUTUBE-ПРОСТОРІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Денисюк Василь Іванович,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України та археології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0003-1660-0070

У статті досліджено антиукраїнські історичні наративи в російськомовному YouTube-просторі як загрозу національній безпеці України. Для досягнення поставленої мети було визначено ключові зміни, спричинені інформаційно-комунікаційними трансформаціями кількох крайніх десятиліть, зокрема широким використанням персональних комп'ютерів, смартфонів, інформаційно-комунікаційних платформ для спілкування та поширення ідей. Охарактеризовано головні переваги і недоліки соціальних мереж та YouTube-простору для поширення наративів, зокрема історичних.

Проаналізовано російський офіційний історичний наратив, його зіставлення з національними наративами сусідніх країн, зокрема України. Проведено порівняння головних підходів до формування російської політики історичної пам'яті та політики історичної пам'яті в європейських державах. Визначено, що від початку ХХІ ст. у РФ чітко простежувалася сакралізація історичної пам'яті щодо СРСР, а російський офіційний історичний наратив ґрунтується на ідеологіях шовінізму та ревізйонізму і є ключовим елементом виправдання агресії проти України та інших держав. Це становить головний фактор актуальності проблеми.

Визначено головні за масштабом аудиторії (за кількістю підписників та переглядів відео) російські «історичні» YouTube-канали. Аналіз контенту таких YouTube-каналів, українських державних документів стратегічного характеру та аналітичної літератури дав можливість сформулювати спільні ознаки антиукраїнського характеру щодо трактування української історії. Проведено порівняння російських та українських YouTube-каналів, що спеціалізуються на історичному контенті. Визначено потребу поширення в Україні власного національного історичного наративу в контексті забезпечення національної безпеки. Крім того, було встановлено ключові реальні та потенційні проблеми реалізації поширення в Україні історичного наративу.

Ключові слова: історичний наратив, політика історичної пам'яті, YouTube-канал.

Denysiuk Vasyl. Anti-Ukrainian historical narratives in the Russian-language YouTube as a threat to national security of Ukraine

The article examines anti-Ukrainian historical narratives in the Russian-language YouTube as a threat to the national security of Ukraine. To achieve the goal, the key changes caused by the information and communication transformations of the last few decades were characterized, in particular, the widespread use of personal computers, smartphones, and information and communication platforms for communication and dissemination of ideas. The main advantages and disadvantages of social networks and YouTube for the spreading of narratives, in particular historical ones, are characterized.

The Russian official historical narrative, its comparison with the national narratives of neighboring countries, in particular Ukraine, is analyzed. A comparison of the main approaches to the formation of the Russian policy of historical memory and the policy of historical memory in European states is made. It was determined that from the beginning of the XXI century the sacralization of historical memory in relation to the USSR was clearly observed in the Russian Federation. Russian official historical narrative is based on the ideologies of chauvinism and revisionism. It is a key element in justifying aggression against Ukraine and other states. This is the main element of the urgency of the problem.

The main Russian "historical" YouTube channels in terms of audience size (by the number of subscribers and video views) have been established. The analysis of the content of such YouTube channels, Ukrainian state documents of a strategic nature and analytical literature made it possible to formulate common anti-Ukrainian signs in the interpretation of Ukrainian history. A comparison of Russian and Ukrainian YouTube channels specializing in historical content

was made. The need for Ukraine to spread its own national historical narrative in the context of ensuring national security has been determined. In addition, the key real and potential problems of the implementation of the spread of the historical narrative in Ukraine were identified.

Key words: *historical narrative, politics of historical memory, YouTube channel.*

Вступ. Політика історичної пам'яті (далі – ПІП) давно визнана важливим складником державної діяльності. Дедалі частіше в останні кілька десятиліть вона розглядається у контексті національної безпеки. Історична пам'ять (далі – ІП) як ключовий об'єкт ПІП є одним із основних елементів національної ідентичності. Її сприйняття та переосмислення може мати як позитивну, так і негативну роль у цьому відношенні.

З іншого боку, одним із ключових факторів розвитку сфери національної безпеки є розвиток медіакультури. Вона стала важливим інструментом у поширенні ідей. Сучасна медіакультура зазнала кардинальних змін через технологічні та культурні фактори і трансформації крайніх кількох десятиліть. Технологічні зміни сприяють подальшому посиленню значення медіакультури: через персональні комп'ютери, смартфони тощо [22, с. 169–170]. Зважаючи на величезний обсяг інформації та наративів, що присутні в сучасній медіакультурі, користувачам важче формувати пріоритетність та визначати достовірність інформації, зокрема в галузі історичних знань.

На жаль, і зараз сприйняття інтернет-мережі, зокрема YouTube-простору та соціальних мереж, часто недооцінюється. Стратегія національної безпеки України (2020 р.) приділяє незначну увагу деструктивній пропаганді, наголошуючи на відсутності цілісної інформаційної політики держави, слабкості системи стратегічних комунікацій, що ускладнюють нейтралізацію цієї загрози [14]. Стратегія інформаційної безпеки України (грудень 2021 р.) містить серед іншого стратегічну ціль 5 – «Інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору». До її завдань входить «спростування дезінформації, зокрема ідеологем радян-

ської та сучасної російської історіографії, щодо минулого і сучасного України й її територій, що нині є тимчасово окупованими державою-агресором, які поширюються в українських та іноземних засобах масової інформації». Проте інтернет-засобам відведена не ключова роль у цьому і багатьох інших аспектах [15]. Проте в умовах повномасштабного вторгнення країна-агресор і надалі продовжує використовувати не тільки військові методи війни, але й так звані «гібридні», до яких можна віднести й інформаційні операції. Тому потрібно приділяти належну увагу цій сфері.

Матеріали та методи. У статті досліджено російські YouTube-канали, що спеціалізуються на історичному контенті, зокрема їхню риторику щодо української історії. Для цього було проаналізовано сучасні зміни в інформаційно-комунікаційній сфері загалом, зокрема стрімке зростання значення соціальних мереж та YouTube-простору в контексті поширення історичних наративів, а також основні «історичні» російські YouTube-канали, їхній відеоконтент. Структурний аналіз дозволив створити таблицю за ключовими критеріями діяльності цих каналів. Було проаналізовано Стратегію національної безпеки України (2020 р.) [14] та Стратегію інформаційної безпеки України (2021 р.) [15], результати соціологічних опитувань [6], роботи українських (В. Яблонський, В. Лозовий, О. Валевський, С. Здіорук, С. Зубченко [12]) та закордонних (А. Ассман [1; 18], Г. Зверева [4], О. Малінова [10], А. Цебало [19], С. Гітнер [20], Дж. Тон, Л. Уайлд [22]) експертів і вчених.

Соціальні мережі та інші відео-і текстові платформи (зокрема, YouTube) надають широкі можливості для формування певного наративу в різних за спрямуванням напрямках та сферах знань. Головними перевагами соціальних мереж у цьому плані є охоплення великої аудиторії, можливість системної

подачі матеріалу чи ідеї і формування акцентів у наративі [20].

Одним із ключових для дослідження є поняття «наративу», що має дещо різне трактування, відповідно до сфери знань, в якій застосовується. В обраному для теми контексті найприйнятніше визначення поняття «наратив» таке – сюжетно оформлена розповідь, що пропонує пов'язану історичну картину і є основним форматом репрезентації минулого як в історіографії, так і в публічному дискурсі. Історичні наративи складаються із подій-фрагментів, які можуть бути трактовані як самостійні сюжетні розповіді, при цьому будучи частиною більшого наративу. Національний історичний наратив можна визначити як смислову схему, яка описує генеалогію суспільства чи нації та «пояснює», яким чином його минуле «визначає» його сучасне й майбутнє [10, с. 139–140].

Важливим складником системи формування наративу з використанням переваг відеоконтенту та міжособистісної комунікації є YouTube-простір. Інтерфейс YouTube створений за допомогою поєднання технологічних можливостей двох типів цифрових платформ: сайту соціальних мереж і сайту відеоконтенту [4, с. 325]. Це дає чудові можливості не тільки для просування певної ідеї (через відео), але й для її закріплення (через обговорення). Існують неоднозначні оцінки щодо впливу соціальних мереж та YouTube-простору на поширення історичних знань. Без сумніву, до головних заслуг нових технологій можна віднести набагато кращий доступ до них («демократизація написання історії»). З іншого боку, рівень таких історичних знань суттєво нижчий, подекуди навіть спостерігається поширення помилкової чи відверто неправдивої історичної інформації [19, с. 1–2].

До особливостей цієї платформи можна віднести і домінування неформального підходу. Відео, створені офіційними інституціями або особами, які обіймають офіційні посади, часто не отримують значного поширення, незважаючи на високий рівень якості контенту.

Водночас YouTube-простір має і низку недоліків: можливість використання авторами контенту та користувачами провокацій, тролінгу, обсценної лексики та інших маніпулятивних засобів. Проте ця платформа дає величезні можливості для формування та закріплення відповідного наративу, зокрема історичного.

Ключова мета ПІП в європейських країнах полягає у примиренні національних наративів. Можна навіть говорити про формування спільного європейського історичного наративу. Головний підхід до реалізації ПІП в європейських країнах базується на принципах включення національних наративів до спільного загальноєвропейського, створенні спільних спогадів та пам'яті тощо [18, с. 19–22].

На противагу цьому в РФ було створено російський офіційний історичний наратив, що має підтримку з боку державних фондів і характеризується приховано радикальним ревізіонізмом, шовінізмом, зневагою до національних історичних наративів сусідніх держав. Від початку XXI ст. у РФ чітко простежувалася сакралізація історичної пам'яті щодо СРСР (визначення певних тез щодо історії СРСР, які не можуть піддаватися критиці або зміні). Агресивність такого наративу здебільшого пов'язана з його вразливістю, адже він має імперіалістичний характер і будується на принципах, які не відповідають викликам XXI століття. Зокрема, важливим складником підходу до формування ПІП у РФ є відсутність дискусії, суспільної критики та рефлексії [1, с. 22–23]. Усі елементи ПІП у РФ так чи інакше вибудовуються за принципово відмінними від європейської традиції підходами. Практично кожен пам'ятник у РФ зорієнтований на стабілізацію чинної політичної системи [3, с. 125–129].

Авторитарне нав'язування апологетичного наративу національного минулого торкнулося насамперед пам'яті про радянсько-німецьку («Велику Вітчизняну») війну. З погляду імперіалістичної концепції «російської історії» ідея «Великої Вітчизняної війни» повинна

була включати історичні наративи інших націй. Тому формувалася агресивна модель нав'язування «свого бачення» націям Центрально-Східної Європи, зокрема українцям.

З іншого боку, українська політика історичної пам'яті після 1991 р. характеризувалася слабкістю, нечіткістю, пошуком власної моделі пам'яті [12, с. 6–7]. У сукупності з іншими факторами це робило Україну вразливою до зовнішнього впливу історичних політик інших держав.

Антиукраїнські наративи представлені в російськомовному YouTube-просторі досить широко, зокрема в матеріалах, що створювалися за допомогою державного фінансування. Можна умовно відділяти любительські історичні канали від напівпрофесійних чи навіть професійних. Однак межа між ними зараз є досить умовною у зв'язку з доступністю та порівняною простотою використання засобів для створення відеоконтенту.

Роль істориків-любителів у сучасному YouTube-просторі значно зросла [19, с. 1, 7]. Любительські історичні матеріали представлені переважно двома типами: епічним та полемічним. У першому переважає тема ностальгії за радянською або імперською епохою. У таких відео присутні сліди імперської міфології, туги за колишньою державою і втраченою світовою величчю. Такі відео використовують емоційну прив'язку через підживлення гордості за «свою» історію. Стандартними «мітками гордості» є: індустріалізація, культурна революція, перемога у «Великій Вітчизняній» (радянсько-німецькій) війні, військова могутність, вихід у космос тощо.

Полемічний тип відео характеризується нібито дискусійним складником. Проте насправді аргументованість та підбір фактів у таких відео зазвичай скомпоновані таким чином, щоб у глядача сформувалася певна, чітко визначена думка. Історії генеруються під час жорстких дискусій. Створюються популярні за своєю інтерпретацією розповіді про радянське і недавнє минуле. Одними з характеристик такого типу відео на історичну тематику є недовіра

і зневага до професійних історичних знань [4, с. 329–330].

Слід також зазначити, що це є спільною ознакою для значної частини користувачів не тільки у РФ, а й в інших країнах світу. Некритичне ставлення до джерел інформації та нерозуміння механізму роботи з історичними джерелами формують подібні тенденції. У такому разі сміливе артикулювання на історичні теми неісториків, що мають широке коло аудиторії, на фоні обережних формулювань професійних істориків призводить до появи історично недостовірних і помилкових знань, уявлень, переконань та ідей.

Це безпосередньо впливає на формування загроз національній безпеці України. Автори аналітичної доповіді «Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України» (2019 р.) у переліку рекомендацій для реагування на загрози у цій сфері національної безпеки пропонували: «Міністерству освіти і науки України, навчальним закладам різного рівня і форм власності для пропагування сучасних наукових розвідок з національної історії ширше залучати різноманітні канали комунікації. Перспективною у цьому контексті є промоція науково-популярних історичних проєктів..., онлайн-курсів Prometheus з історії України...» [12, с. 129–130]. Можемо констатувати недостатню увагу експертного середовища та державних структур до соціальних мереж і YouTube-простору в контексті поширення українського історичного наративу та недопущення поширення антиукраїнських наративів. Це засвідчують результати соціологічних опитувань.

Вже станом на 2019 р. YouTube-простір, як і інтернет-мережа загалом, конкурував із телебаченням як головне джерело історичної інформації. Це особливо характерно для молодших вікових груп, в яких тільки формуються історичні уявлення й які значно більше залучені до YouTube-простору. Відтоді ця тенденція стала ще виразнішою. Опитування КМІС, проведене в січні 2023 р., показало, що основними **джерелами історичної інформації**, якими

Таблиця 1
Російські YouTube-канали, що спеціалізуються на історичному контенті (станом на 16.06.2023 р.)

Канал	History Lab	Гео-История	Краткая история	РУССКАЯ ИСТОРИЯ	Минутная история	ИСТОРИЯ.РФ	Эпичная История
Електронна адреса	https://www.youtube.com/@HistoryLab	https://www.youtube.com/@GeoHistory_Ru	https://www.youtube.com/@Kratkaya-Istoria	https://www.youtube.com/@russian_history	https://www.youtube.com/@MinuteHistory	https://www.youtube.com/@russian.history.channel	https://www.youtube.com/@EpicHistoryRu
Автори або організація	Немає інформації	Спільний проект франкомовного Histoire Géo та російськомовного The Curious	Немає інформації	Movieland LLC, Російське військово-історичне товариство (РВИТ)	В. Гурков, А. Соколов, І. Жаворонков. (часткове фінансування влади – грант президента РФ)	Російське військово-історичне товариство (РВИТ)	Немає інформації
Залученість фахових істориків	+	-	-	+	+	+	-?
Кількість підписників	684 тис.	794 тис.	765 тис.	257 тис.	157 тис.	174 тис.	275 тис.
Кількість переглядів	понад 112 млн	понад 111 млн	понад 66 млн	понад 54 млн	понад 45 млн	понад 27 млн	понад 22 млн
Кількість відео	316	36	445	557	545	590	54
Дата створення	1.04.2019 р.	28.03.2019 р.	22.04.2019 р.	22.01.2022 р.	6.10.2016 р.	20.01.2014 р.	23.04.2020 р.
Посилання на інші платформи	Telegram Однокласники VKontakte	Patreon	Rutube VKontakte Tik Tok	Telegram	Tik Tok	Telegram Rutube VKontakte	Telegram електронна адреса VKontakte

люди, що цікавляться історією України, користуються для її вивчення, є: відео на YouTube (цей ресурс впродовж 2022 р. використовували 53 % тих, хто цікавиться історією України), публікації у соціальних мережах (37 %), телевізійні передачі (35 %), книги (29 %) [6, с. 10]. Це є ключовою обставиною для сучасного розуміння місця YouTube-простору як можливої платформи для формування російських антиукраїнських історичних наративів або для протидії їм.

Важливими критеріями для визначення впливовості YouTube-каналів є кількість підписників і кількість переглядів відео. Найпопулярнішими каналами в російськомовному YouTube-просторі можна вважати "History Lab" (684 тис. підписників і понад 112 млн переглядів станом на 16.06.2023 р.) [21] та «Гео-История» (794 тис. підписників і понад 111 млн переглядів) [2]. До цієї категорії можна також віднести: «Краткая история» (765 тис. підписників і понад 66 млн переглядів) [9], «РУССКАЯ ИСТОРИЯ» (257 тис. підписників, понад 54 млн переглядів) [13], «Минутная история» (157 тис. підписників, понад 45 млн переглядів) [11], «ИСТОРИЯ.РФ» (174 тис. підписників, понад 27 млн переглядів), «Эпичная История» (275 тис. підписників, понад 22 млн переглядів) [17] (табл. 1).

Слід зазначити, що цей перелік включає тільки ті канали, які намагаються позиціонувати себе як канали, що подають «об'єктивну історію». До цього списку не входять YouTube-канали, котрі відверто намагаються використовувати емоційний складник і ревізіонізм (наприклад, «Ежик Лисичкин», «Андрей Рудой» тощо) [4, с. 329–330].

Окремо варто наголосити, що щонайменше два зі згаданих каналів створені за активної участі «Російського військово-історичного товариства». Ця організація використовується владою держави-агресора для пропагування історичних наративів, що виправдовують агресивну політику РФ щодо інших держав, зокрема України [16, с. 3–4]. Для цього залучаються професійні

історики, фінансуються проекти у визначених напрямках тощо. Інший канал «Минутная история» теж отримував грантову підтримку президента РФ. Таке фінансування можливе лише за активного пропагування певних ідей, насамперед імперських. Показово також те, що перший такий канал («ИСТОРИЯ. РФ») був створений у 2014 р. за участі «Російського військово-історичного товариства».

На усіх згаданих YouTube-каналах більшою або меншою мірою присутні елементи імперського погляду на історію України та інших держав. До спільних антиукраїнських наративів у цих каналах можна віднести таке:

- ототожнення історії Русі та «Росії» (для прикладу, історія київських та удільних руських князів ототожнюється з історією «Росії», ігноруючи при цьому регіональну специфіку, державну спадкоємність та низку інших важливих особливостей);

- пропагування проєкту так званої «Новоросії» – південно-східного регіону України, історія якого нібито почалася з заселення владою Російської імперії «російськими» («русскими») селянами;

- трактування історичних явищ української історії, зокрема завоювання українських земель Московським царством (пізніше – Російською імперією), згортання козацької автономії та інкорпорація її до Російської імперії у другій половині XVII–XVIII ст., як «возз'єднання» в «загальноросійській» державі;

- невизнання українського народу як окремої етнічної спільноти (подекуди присутні наративи про регіональну специфіку, але частіше – про штучність етногенезу українців);

- трактування розпаду СРСР як «великої помилки» чи навіть «трагедії» в історії уявного «загальноросійського» народу (потрібно окремо зазначити, що контекст такого сприйняття формує в глядача очікування «виправлення помилки», тобто повернення України та інших держав до «загальноросійської» держави) тощо.

Цілком очевидно, що такі антиукраїнські наративи слід сприймати вкрай критично, але пересічний користувач,

зокрема з України, не має достатніх знань з історії українсько-російських відносин, а тим більше – практики критичного сприйняття джерел інформації (особливо історичної). У цьому контексті ключову роль повинна відігравати політика історичної пам'яті України.

Згідно зі згаданим вище опитуванням КМІС (січень 2023 р.) абсолютна більшість (85 %) жителів України вважають державну політику у сфері історичної пам'яті потрібною. На думку більшості (55 %), держава недостатньо займається історичною пам'яттю, 31 % опитаних вважають, що держава працює достатньо, і 8 % вказали, що держава надмірно втручається в питання історії. Такі дані свідчать про розуміння українцями потреби активізації ПІП в Україні. Невід'ємною частиною цього процесу є формування якісного історичного контенту в YouTube-просторі.

Останніми роками відбувається суттєве розширення українськомовного контенту. Станом на середину квітня 2023 р. наймасовішими українськими YouTube-каналами, що займаються історичною тематикою, були: «Історія Без Міфів» (661 тис. підписників; 2020 рік створення) [7], «YouTube канал імені Тараса Григоровича Шевченка» (835 тис. підписників; 2019 рік створення) [24], «WAS: Популярна історія» (293 тис. підписників; 2021 рік створення) [23], «Історія для дорослих» (217 тис. підписників; 2021 рік створення) [8]. Завдяки якісному україноцентричному контенту всі ці YouTube-канали за порівняно невеликий період часу (2–4 роки) зібрали широку аудиторію і тепер можуть конкурувати з російськими каналами. Кількість переглядів відео на цих каналах сягає від 15 до 82 млн (станом на 22–24 квітня 2023 р.).

Можна виокремити 2 важливі відмінності українських YouTube-каналів від російських: повна відсутність державного фінансування та наявність авторства. На відміну від російських українські YouTube-канали мають чітко декларованих авторів (чи колектив авторів) і покладаються на доходи від монетизації переглядів відео.

Результати. Російські YouTube-канали, що спеціалізуються на історичному контенті, мають тільки умовно «історичний» характер. Відеоконтент таких каналів характеризується некритичним ставленням до історичних джерел (подекуди декларується протилежне, але це відповідає дійсності тільки вибірково). Недотримання правил здійснення дослідницької діяльності – ознака, спільна для багатьох таких YouTube-каналів. Проте у випадку російських «історичних» каналів йдеться про пропагандистський, відверто шовіністичний характер. Okремо слід наголосити на контенті тих каналів, що системно створюють продукт за участі РВІТ. Використання ними експертних думок академічних істориків найчастіше застосовується для обґрунтування дискусійних тез. У подальшому через інші канали інформації такі тези отримують розвиток у більш ствердному чи навіть радикалізованому форматі.

Стратегія діяльності українських державних інституцій в YouTube-просторі потребує значної активізації. Цілком закономірно, що така активність повинна виходити не з критики росій-

ських «історичних» наративів, а з популяризації українського національного історичного наративу. В умовах повномасштабної війни така діяльність є особливо важливою.

Висновки. Політика історичної пам'яті посідає важливе місце в забезпеченні національної безпеки. В умовах динамічних змін інформаційно-комунікаційної сфери політика історичної пам'яті отримала важливий складник: соціальні мережі, YouTube тощо. Вони дають змогу поширювати наративи, зокрема історичні, що може відігравати суттєву роль як у загрозі національній безпеці України, так і навпаки – у протидії їй. Російський офіційний історичний наратив має агресивний, шовіністичний характер, що заперечує національні історичні наративи сусідніх держав. YouTube-простір активно використовується російськими авторами, зокрема за підтримки держави, для пропагування цього наративу. Головні російські «історичні» YouTube-канали використовують тематику української історії з погляду російського офіційного історичного наративу, що становить реальну загрозу національній безпеці України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Гео-История. URL: https://www.youtube.com/@GeoHistory_Ru (дата звернення: 16.06.2023).
3. Денисюк В., Горобець В. Сакралізація офіційного наративу історичної пам'яті в Росії на початку XXI століття (за концепцією А. та Я. Ассман). *Інтермаріум: історія, політика, культура*. 2022. Випуск 11. С. 123–144. DOI: 10.35433/history.112042.
4. Зверева Г. Рядовой пользователь социальных медиа как историк: способы создания исторического нарратива на YouTube. *Преподаватель XXI век*. 2019. № 4. С. 323–337.
5. История.рф. URL: <https://www.youtube.com/@russian.history.channel> (дата звернення: 16.06.2023).
6. Історична пам'ять. Результати соціологічного опитування дорослих жителів України. Аналітичний звіт / Київський міжнародний інститут соціології. Січень 2023. 76 с. URL: https://kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf (дата звернення: 12.06.2023).
7. Історія Без Міфів. URL: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv> (дата звернення: 16.06.2023).
8. Історія для дорослих. URL: https://www.youtube.com/@historyforadults_ua (дата звернення: 16.06.2023).
9. Краткая история. URL: <https://www.youtube.com/@Kratkaya-Istoria> (дата звернення: 16.06.2023).
10. Малинова О. Официальный исторический нарратив как элемент политики идентичности в России: от 1990-х к 2010-м годам. *Полис. Политические исследования*. 2016. № 6. С. 139–158. DOI: 10.17976/jpps/2016.06.10 (дата звернення: 16.06.2023).
11. Минутная история. URL: <https://www.youtube.com/@MinuteHistory> (дата звернення: 16.06.2023).

12. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь / В. Яблонський та ін. ; за заг. ред. В. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. 144 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf (дата звернення: 10.06.2023).
13. Русская история. URL: https://www.youtube.com/@russian_history (дата звернення: 16.06.2023).
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 15.06.2023).
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України № 685/2021 від 28 грудня 2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 14.06.2023).
16. Устав Общероссийской общественно-государственной организации «Российское военно-историческое общество». Москва, 2018. 52 с. URL: <https://rvio.histrf.ru/official/charter> (дата звернення: 15.03.2023).
17. Эпичная История. URL: <https://www.youtube.com/@EpicHistoryRu> (дата звернення: 16.06.2023).
18. Assmann A. Europe: A Community of Memory? Twentieth Annual Lecture of the GHI, November 16, 2006. *Bulletin of the German Historical Institute*. Bulletin 40. Spring 2007. P. 11–25. URL: https://www.ghi-dc.org/publications/bulletin?tx_ghidcpublishings_list%5B%40widget_0%5D%5BcurrentPage%5D=4&cHash=6335874210da58c51871374bc7bdc063 (дата звернення: 12.10.2022).
19. Cebalo A.S. Amateur Historians in the Age of the Internet A Look at YouTube. March 2020. 21 p. URL: https://www.academia.edu/42355007/Amateur_Historians_in_the_Age_of_the_Internet_A_Look_at_YouTube (дата звернення: 16.06.2023).
20. Gitner S. Multimedia Storytelling for Digital Communicators in a Multiplatform World. New York and London : Routledge, 2015. 406 p.
21. History Lab. URL: <https://www.youtube.com/@HistoryLab> (дата звернення: 16.06.2023).
22. Thon J.-N., Wilde L. Wilde Introduction: Characters across media. *Frontiers of Narrative Studies*. 2019. № 5 (2). P. 169–175. DOI: 10.1515/fns-2019-0011 (дата звернення: 10.06.2023).
23. WAS: Популярна історія. URL: https://www.youtube.com/@WAS_UA/ (дата звернення: 10.06.2023).
24. YouTube канал імені Тараса Григоровича Шевченка. URL: <https://www.youtube.com/@imtgsh> (дата звернення: 9.06.2023).

REFERENCES:

1. Assman A. (2012). *Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty*. [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory]. Kyiv: Nika-Tsentr, 440 s. [in Ukrainian].
2. YouTube (2023). *Geo-Istoriya*. [Geo-History]. Retrieved from: https://www.youtube.com/@GeoHistory_Ru [in Russian].
3. Denysiuk V., Horobets V. (2022). *Sakralizatsiia ofitsiinoho naratyvu istorychnoi pamiaty v Rosii na pochatku KhKhI stolittia (za kontseptsiiieiu A. ta Ya. Assman)*. [The sacralization of the official narrative of historical memory in Russia at the beginning of the 21st century (according to the concept of A. and J. Assman)]. *Intermarium: istoriia, polityka, kultura*. Vypusk 11, s. 123–144. DOI: 10.35433/history.112042 [in Ukrainian].
4. Zvereva G. (2019). *Ryadovoi polzovatel sotsialnykh media kak istorik: sposobi sozdaniya istoricheskogo narrativa na YouTube*. [The average social media user as a historian: ways to create a historical narrative on YouTube]. *Prepodavatel XXI vek*. № 4, s. 323–337 [in Russian].
5. YouTube (2023). *ISTORIYA.RF*. [HISTORY.RF]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@russian.history.channel> [in Russian].
6. Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii (2023). *Istorychna pamiat. Rezultaty sotsiologichnoho opytuvannia doroslykh zhyteliv Ukrainy. Analitychnyi zvit* [Historical memory. Results of a sociological survey of adult residents of Ukraine. Analytical report]. 76 s. Retrieved from: https://kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf. [in Ukrainian].

7. YouTube (2023). Istoriia Bez Mifiv [History Without Myths]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv> [in Ukrainian]
8. YouTube (2023). Istoriia dla doroslykh. [A history for adults]. Retrieved from: https://www.youtube.com/@historyforadults_ua [in Ukrainian]
9. YouTube (2023). Kratkaya istoriya [Brief history]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@Kratkaya-Istoria> [in Russian]
10. Malinova O. (2016). Ofitsialnii istoricheskii narrativ kak element politiki identichnosti v Rossii: ot 1990 kh k 2010 m godam. [Official historical narrative as an element of identity politics in Russia: from the 1990s to the 2010s]. *Polis. Politicheskie issledovaniya*. № 6, s. 139–158. Retrieved from: <https://doi.org/10.17976/jpps/2016.06.10> [in Russian]
11. YouTube (2023). Minutnaya istoriya. [Minute story]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@MinuteHistory> [in Russian]
12. Yablonskyi V., Lozovyi V., Valevskiy O., Zdioruk S., Zubchenko S. (2019). Polityka istorichnoi pamiaty v konteksti natsionalnoi bezpeky Ukrainy: analit. dopovid. [Politics of historical memory in the context of national security of Ukraine]. Kyiv: NISD, 144 s. Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf [in Ukrainian].
13. YouTube (2023). RUSSKAYA ISTORIYA. [RUSSIAN HISTORY]. Retrieved from: https://www.youtube.com/@russian_history [in Russian].
14. Office of the President of Ukraine (2020). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 392/2020 "Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy"" vid vid 14 veresnia 2020 roku [Decree of the President of Ukraine No. 392/2020 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the National Security Strategy of Ukraine"" dated September 14, 2020]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
15. Office of the President of Ukraine (2021). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 "Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku "Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky"" vid 28 hrudnia 2021 roku [Decree of the President of Ukraine No. 685/2021 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated October 15, 2021 "On the Information Security Strategy"" dated December 28, 2021]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> [in Ukrainian].
16. Russian Military Historical Society (2018). Obshcherossiyskaya obshchestvenno-gosudarstvennaya organizatsiya "Rossiyskoe voenno-istoricheskoe obshchestvo" Ustav [Charter of the All-Russian public-state organization "Russian Military Historical Society"]. 52 s. Retrieved from: <https://rvio.histrf.ru/official/charter> [in Russian].
17. YouTube (2023). Epichnaya Istoriya. [Epic History]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@EpicHistoryRu> [in Russian].
18. Assmann A. (2006). Europe: A Community of Memory? Twentieth Annual Lecture of the GHI, November 16. Bulletin of the German Historical Institute. Bulletin 40, 11–25. Retrieved from: https://www.ghi-dc.org/publications/bulletin?tx_ghidcpublishings_listabc%5B%40widget_0%5D%5BcurrentPage%5D=4&cHash=6335874210da58c51871374bc7bdc063 [in English].
19. Cebalo A.S. (2020). Amateur Historians in the Age of the Internet A Look at YouTube, 21. Retrieved from: https://www.academia.edu/42355007/Amateur_Historians_in_the_Age_of_the_Internet_A_Look_at_YouTube [in English].
20. Gitner S. (2015). Multimedia Storytelling for Digital Communicators in a Multiplatform World. New York and London: Routledge, 406 p. [in English].
21. YouTube (2023). History Lab. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@HistoryLab> [in English].
22. Thon J.-N., Wilde L. (2019). Wilde Introduction: Characters across media. *Frontiers of Narrative Studies*. № 5 (2), pp. 169–175. Retrieved from: <https://doi.org/10.1515/fns-2019-0011> [in English].
23. YouTube (2023). WAS: Populiarna istoriia. [WAS: Populiarna istoriia]. Retrieved from: https://www.youtube.com/@WAS_UA/ [in Ukrainian].
24. YouTube (2023). YouTube kanal imeni Tarasa Hryhorovycha Shevchenka. [YouTube channel named after Taras Hryhorovych Shevchenko]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/@imtgsh> [in Ukrainian].

УДК 355

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2023-1-3>

ПРО ДЕЯКІ ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ НИЗЬКИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАГРОЖУЮТЬ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Колб Олександр Григорович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
голова робочої групи волонтерів Волинської обласної організації
Всеукраїнської громадської організації інвалідів
«Союз Чорнобиль України»
ORCID ID: 0000-0003-1792-4739

Пирожик Олександр Веніамінович,

депутат Волинської обласної ради,
уповноважений з антикорупційної діяльності
комунального підприємства «Волинський обласний
фтизіопульмонологічний медичний центр»
Волинської обласної ради
ORCID: 0000-0001-5793-7433

У науковій статті на підставі зібраних емпіричних даних визначені головні проблеми, що детермінують зниження рівня військової дисципліни, а також виступають потенційними загрозами національній безпеці України.

Зокрема, під час аналізу отриманих у процесі дослідження відомостей, що стосуються змісту предмета цієї наукової розробки, визначено низку причин, умов і корелянтів, які сприяють вчиненню випадків неналежного виконання окремими категоріями військовослужбовців в умовах воєнної обстановки своїх службових обов'язків та знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку з рівнем та ефективністю забезпечення сектором безпеки й оборони зазначеного змістовного елемента національної безпеки України.

Мова насамперед йде про процедуру проведення строкових розслідувань за фактами отримання військовослужбовцями поранень, контузій, травм та настання смерті.

З'ясовано, що на стан цієї діяльності впливає низка детермінант, серед яких пріоритетне місце займають ті, що пов'язані з її нормативно-правовим забезпеченням в умовах воєнного часу, позаяк чинні наразі правові джерела є не тільки застарілими, адже приймалися в умовах мирного функціонування військових підрозділів та не враховують у зв'язку з цим особливостей предмета службових розслідувань у сьогоденній ситуації, яка склалася під час війни з російською терористичною державою, що застосовує під час військових дій заборонені нормами міжнародного права види озброєнь, порушує правила війни та тиші, загально-визнані норми цивілізованого світу з означених питань.

Виходячи з цього, у зазначеній науковій статті обґрунтована необхідність видозміни чинного законодавства України, що стосується досліджуваної проблематики, з урахуванням тих військових реалій, які мають місце на полі бою та пов'язані з впливом на військовослужбовця детермінант психологічного та морального характеру, а також забезпечення належного юридичного і соціального захисту військовослужбовців.

Ключові слова: службове розслідування, військовослужбовець, бойова обстановка, військова дисципліна, нормативно-правове забезпечення, причинно-наслідковий зв'язок, детермінанта, національна безпека.

Kolb Oleksandr, Pirozhik Oleksandr. About some determinants which cause the low state of military discipline and threaten the national security of Ukraine

In this scientific article, on the basis of the collected empirical data, the main problems that determine the decrease in the level of military discipline, as well as potential threats to the national security of Ukraine, are identified.

In particular, during the analysis of the information obtained in the process of research, relating to the content of the subject of this scientific development, a number of reasons,

conditions and correlates were established, which contribute to the occurrence of cases of improper performance by certain categories of military personnel in the conditions of a military environment of their official duties and are in a causal consequential connection with the level and effectiveness of the security and defense sector's provision of the specified substantive element of Ukraine's national security.

First of all, we are talking about the procedure for conducting temporary investigations into the facts of injuries, contusions, injuries, etc. by servicemen and the occurrence of death.

It has been established that the state of this activity is affected by a number of determinants, among which priority is given to those related to its regulatory and legal support in wartime conditions, since the currently active legal sources are not only outdated, since they were adopted in the conditions of the peaceful functioning of the military subdivisions and do not take into account, in this connection, the peculiarities of the subject of official investigations in the current situation that arose during the war with the Russian terrorist state, which uses types of weapons prohibited by the norms of international law during the war with Ukraine, violates the rules of war and silence, generally recognized norms of the civilized world on the specified issues.

Based on this, the specified scientific article substantiates the need to amend the current legislation of Ukraine, which is related to the researched issues, taking into account those military realities that take place on the battlefield and are related to the influence of psychological and moral determinants on the serviceman.

Key words: official investigation of servicemen, combat situation, military discipline, regulatory and legal support, cause and effect relationship, determinant, national security.

Постановка проблеми. Як показує практика, одним із суттєвих небезпечних наслідків для України та, зокрема, для її національної безпеки в умовах війни з Росією є різноманітні втрати людських ресурсів, що пов'язані зі смертю, пораненням, контузією військовослужбовців, які беруть безпосередню участь у веденні бойових дій з державою-агресором. І хоча досі на офіційному рівні не оприлюднені відповідні статистичні кількісно-якісні показники з означеного питання [1], позаяк вони віднесені до відомостей, що становлять державну таємницю [2], на підставі застосування соціологічних методів дослідження (спостереження, опитування тощо) [3, с. 25–36] встановлені деякі юридично значущі факти [4, с. 240–241], що є досить важливими з огляду на збереження національної безпеки України [5].

До них, зокрема, можна віднести такі:

а) непроведення або неналежне проведено службових розслідувань за фактами смерті або отримання поранення (травм, контузій, самокаліцтва тощо) військовослужбовцями під час бойових дій, що детерміновані недостатньою усвідомленістю командирами військових підрозділів необхідності, важливості та серйозності цього напрямку роботи у зв'язку з необхідністю забезпечення в такий спосіб воєнної безпеки;

б) застосування під час з'ясування юридично значущих фактів настання таких подій нормативно-правових актів, ухвалених не тільки до 2014 р. (часу латентної (прихованої) [6, с. 60–63] участі Російської Федерації на стороні терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР»), які за своєю суттю не кореспондуються з методологією службових розслідувань, яке має відобразити сучасні ознаки отримання смерті та поранень військовослужбовцями в умовах реальної війни з державою-агресором;

в) залучення до проведення службових розслідувань з означених вище питань військовослужбовців, які не мають ані юридичної освіти, ані бодай правозахисного досвіду для прийняття відповідних рішень за їх результатами та правильної правової оцінки події, що мала місце щодо конкретного військовослужбовця;

г) детермінація (спричинення та обумовлення) у такий спосіб численної кількості звернень близьких родичів потерпілих військовослужбовців та їхніх особистих заяв щодо неправомірності дій командирів військових підрозділів із означеної проблематики, що у кінцевому підсумку сприяє підвищенню соціальної напруги у суспільстві, недовірі до органів державної влади, зниженню рівня військової дисципліни з боку осіб, які беруть безпосередню участь

у бойових діях з державою-агресором, та підвищує у зв'язку з цим ступінь потенційної та реальної загрози національній безпеці України [7].

Отже, в наявності складна прикладна проблема, розв'язання якої лежить також і в площині наукових розробок.

Стан досліджень. Аналіз наукової літератури показав, що в умовах воєнного стану в Україні досить активно та предметно вивченням практичних проблем, що пов'язані з наслідками війни Росії з нашою державою, займаються такі вчені, як: А.М. Бабенко, О.М. Бандурка, В.С. Батиргареєва, Ю.В. Бацин, В.І. Борисов, В.В. Василевич, А.А. Вознюк, В.В. Голіна, Б.М. Голован, В.К. Грищук, О.М. Джура, О.О. Дудоров, М.В. Карчевський, О.О. Кваша, В.Я. Конопельський, І.М. Копотун, Ю.В. Луценко, М.І. Мельник, Є.С. Назимко, А.В. Савченко, П.Л. Фріс, М.І. Ховроник та інші.

Водночас системних і комплексних наукових досліджень, які стали змістом предмета цієї наукової статті, в Україні не досить, що й зумовлює її актуальність, теоретичне та практичне значення.

Виклад основних положень. Якщо виходити зі змісту поняття «національна безпека», що закріплено в ст. 1 Закону України «Про національну безпеку» (а це, власне, і захищеність національних інтересів України від реальних та потенційних загроз) [5], то слід визнати, що зазначені вище явища, які пов'язані з проведенням у Збройних силах України (ЗСУ) та інших військових формуваннях [8] службових розслідувань за фактами смерті, отримання бойових поранень, травм тощо військовослужбовцями, ускладнюють наразі належну реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей, до яких, як це витікає зі змісту ст. 3 Конституції України, належать ці особи, їх життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. При цьому утвердження і забезпечення зазначених прав є головним обов'язком держави.

Водночас, як було з'ясовано під час цього дослідження, досі з означених питань відповідного дійового правового механізму не створено.

Зокрема, замість того, щоб на законодавчому рівні (ст. 93 Конституції України) вирішити належним чином завдання щодо забезпечення діяльності відповідних підрозділів Збройних сил України (у вигляді закону чи спеціальної постанови Кабінету Міністрів України), враховуючи, що фінансування компенсацій та виплат військовослужбовцям, їхнім сім'ям та уповноваженим представникам – це виключна компетенція Верховної Ради України (п. 4 ст. 85 Основного закону), а також Уряду нашої держави (п. 3 ст. 116 Конституції України), досі цією проблематикою займається або Міністр оборони України, або Головнокомандувач ЗСУ через затвердження відповідних наказів, що стосуються порядку проведення службових розслідувань за фактами смерті військовослужбовців та отримання ними бойових поранень, травм тощо.

Такий підхід, як показує практика, призводить до того, що всупереч аналогічній практиці, яка склалася в інших органах державної влади, де порядок службових розслідувань затверджений спеціальною постановою Кабінету Міністрів України, правову оцінку діям чи бездіяльності та іншим юридично значущим фактам із означених проблем дає відомство, а не спеціально утворений у державі орган, який діє на підставі чітко визначеного порядку, що закріплений не на підзаконному, а на законодавчому рівні. Як наслідок, це породжує численні скарги потерпілих та неадекватну (неправильну, нелогічну, суб'єктивну) реакцію суспільства на результати, інтенсивність, стан та інші складові елементи, які пов'язані з оцінкою причинно-наслідкових зв'язків діяльності керівництва ЗСУ під час організації та здійснення відповідних перевірок у випадках смерті та отримання поранень підлеглими військовослужбовцями [10]. Тим більше, що деякі нормативно-правові акти, що регулюють порядок проведення службових розслідувань у ЗСУ, втратили свою актуальність та не враховують особливості воєнної обстановки (бою тощо) чи ситуацій,

які виникають при цьому, що у свою чергу знижує рівень військової дисципліни та, зокрема, бойової готовності військових підрозділів.

Без сумніву, що за таких умов і ситуації, яка є однією з реальних загроз національній безпеці України, логічно було би прийняти спеціальну постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок та особливості проведення службових розслідувань у ЗСУ та інших військових формуваннях за фактами смерті, отримання бойових поранень, травм тощо військовослужбовцями під час виконання військових обов'язків в умовах війни чи бойової обстановки».

При цьому за основу цього законодавчого акта можна взяти наразі чинні відомчі нормативно-правові джерела з урахуванням напрацьованої за час війни РФ з Україною практики з означених питань.

Більше того, у структурі запропонованої у цій статті постанови Уряду та Порядку проведення службових розслідувань слід відобразити такі ключові елементи:

1. У кожній військовій частині (поняття якої наведено, зокрема, у чинному законодавстві України) [11] необхідно створити спеціальний підрозділ, який має займатися проведенням службових розслідувань за фактами смерті або отримання бойових поранень, травм тощо військовослужбовцями під час виконання службових обов'язків в умовах ведення бойових дій чи під час несення служби в умовах бойової обстановки.

2. У складі зазначених підрозділів служби мають бути лише військовослужбовці, які мають юридичну освіту, або ж особи, які мали практику проведення таких перевірок, працюючи до призову на службу в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних та інших органах, на підприємствах, в установах – як виняток, у разі неможливості в короткий строк доукомплектувати військові частини на фронті зазначеними фахівцями.

3. Службове розслідування має проводитися за кожним фактом смерті військовослужбовців чи отримання ними

поранення. При цьому командири військових частин несуть персональну юридичну відповідальність за вчинення таких перевірок, а військовослужбовці, які здійснюють службове розслідування, – за його повноту, об'єктивність і процесуальну точність та за дотримання у повному обсязі всіх вимог Положення про порядок проведення такого виду розслідувань, зокрема за дотримання визначених у ньому термінів перевірок.

4. Результати кожного службового розслідування мають оформлятися відповідним Актом за правилами, визначеними для процесуальних документів у гл. 4 і 5 чинного Кримінально-процесуального кодексу України (ст. 46–110), який складається у 5-ти примірниках, а саме:

а) 1-й – подається командирі військової частини для затвердження, підготовки відповідного рішення командира про згоду/незгоду з результатами проведеного службового розслідування та для наказу про підсумки службового розслідування;

б) 2-й – залишається для контролю у підрозділі, який проводив розслідування;

в) 3-й – видається під розпис військовослужбовцям, стосовно яких проводилася перевірка, або одному з членів сім'ї цієї особи чи уповноваженому представнику її інтересів (адвокату, особі, яка діє за дорученням військовослужбовця);

г) 4-й – спрямовується у спеціалізовану територіальну прокуратуру для прийняття рішення, відповідно до положень ст. 214 КПК України (реєструвати матеріали в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) чи ні);

г) 5-й – направляється Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини для здійснення передбаченого Законом України «Про Національну безпеку України» так званого демократичного цивільного контролю щодо сектора безпеки й оборони (розділ III, с. 4, 6, 10).

Як видається, такий нормативно-правовий підхід дасть можливість цивілізовано вирішити такі проблемні питання, які мають місце у сьогоднішній під час проведення службових розслідувань

за фактами смерті військовослужбовців або отримання ними поранень тощо, а саме:

1) погодити зазначений вид військової діяльності у ЗСУ та інших військових формуваннях з вимогами принципу законності, що закріплений у ч. 2 ст. 19 та п. 17 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого діяльність цих суб'єктів має здійснюватися на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений Основним та іншими законами.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають положення ст. 2 Закону України «Про Збройні Сили України», в якому серед правової основи діяльності ЗСУ не закріплено відомчі нормативно-правові акти, включаючи й ті, що визначають порядок проведення службових розслідувань.

Крім цього, Конституційний Суд України, навівши у своєму рішенні офіційне тлумачення терміна «законодавство», також підтвердив зазначений вище законодавчий підхід, не включивши до переліку таких правових джерел відомчі юридичні акти [12];

2) забезпечити належний захист прав людини і громадянина, визначений у Конституції України (зокрема, в ст. 46) та в Конвенції про захист прав і основоположних свобод (ст. 1), що виступає наразі одним із ключових критеріїв, на підставі яких будуть прийматися рішення щодо вступу України в Європейський Союз та НАТО;

3) створити реальні правові гарантії щодо реалізації на практиці принципів рівності військовослужбовців перед законом (ст. 24 Конституції України), якого, на жаль, дедалі частіше не дотримуються на законодавчому рівні в умовах воєнного часу [14];

4) усунути інші детермінанти, що спричиняють зниження військової дисципліни й особистої відповідальності військовослужбовців під час ведення бойових дій та виконання інших аналогічних обов'язків і функцій.

Для кожного командира має стати аксіомою: належним чином проведене і завершене службове розслідування –

це також майбутній юридичний та соціальний захист цього військовослужбовця.

Мова в цьому випадку йде про те, що, зокрема, командири військових частин (відповідних підрозділів), під формальними приводами не організуючи проведення службових розслідувань за фактами смерті військовослужбовців або отримання ними поранень, контузій, травм тощо чи затверджуючи у зв'язку з цим формальні висновки, не тільки підривають свій власний владний авторитет, але й створюють у такий спосіб потенційні загрози для національної безпеки України, що за умов бойової обстановки нерідко призводять до таких тяжких наслідків, як дезертирство, самовільне залишення військової частини чи поле бою, халатність тощо [15, с. 84–96];

5) створити реальний правовий механізм юридичного та соціального захисту прав військовослужбовців в умовах воєнного стану з урахуванням тих правообмежень, що передбачені в ст. 64 Конституції України та Закону України «Про правові режими воєнного стану» [16].

Зокрема, навіть у таких життєво складних умовах, що склалися в Україні, командири військових частин не мають права вводити ті правообмеження для підлеглих військовослужбовців, які не передбачені на законодавчому рівні в умовах війни з РФ, а також створювати таким чином потенційні загрози для підрозділу через порушення принципів військової діяльності і таких загальноконституційних заходів, як: гуманність, повага до прав людини, справедливість, що в кінцевому підсумку не тільки знижує боєдатність окремо взятого підрозділу, але й створює відповідну загрозу для інших взаємодіючих на полі бою військових частин та загалом для національної безпеки України, що витікає зі змісту терміна «військова дисципліна» [17].

Висновок. Отже, результати вивчення змісту деяких детермінант, що зумовлюють низький стан військової дисципліни та загрожують національній безпеці України, дозволяють констатувати, що без їх ліквідації, усунення,

нейтралізації в умовах воєнного стану в державі вкрай складно буде вирішувати проблеми, які стосуються підвищення рівня мобілізації населення, індивідуальної відповідальності військовослужбовців на полі бою, а також

загалом покращення стосунків безпосередніх підлеглих і прямих командирів під час їх життєдіяльності та взаємодії з питань оборони країни і забезпечення національних інтересів у війні з державою-агресором.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правова статистика : підручник / за заг. ред. професора О.М. Джужі. Київ : Атіка, 2014. 448 с.
2. Про затвердження зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Основи методології наукових досліджень : навч. посіб. для студ. і курсантів / за ред. П.С. Прибутька. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 156 с.
4. Теорія держави і права : підручник / за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. С. 241.
6. Кримінологія : підручник / за заг. ред. В.В. Чернея, О.М. Джури. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
7. Армієць ЗСУ про «бюрократичне пекло». URL: <https://www.5ua/suspilstvo/armiets-zsu-pro-biurokratychnne-peplo>.
8. Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 66/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
9. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2012 р. № 666. URL: <https://km4.gov.ua>.
10. Військові частини не ведуть розшуку зниклих бійців – командування Сил тероборони. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3715083-vijskovi-castini-ne-vedut-rozsuku-zniklih-bijciv-komanduvanna-sil-teroboroni.html>.
11. Про Збройні Сили України : Закон України від 16.12.1991 р. № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 09.07.1998 р. № 12-рп/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
14. Колб О.Г., Пирожик О.В. Сучасні законодавчі підходи у сфері оборони України та їх вплив на стан забезпечення національної безпеки. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 157-162
15. Луценко Ю.В. Доктринальні положення кримінально-правової політики держави у сфері забезпечення воєнної безпеки України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. Вип. 138. С. 84-86.
16. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
17. Військова дисципліна. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.m.wikipedia.org>.

REFERENCES:

1. Dzhuzha O.M. (2014). Pravova statystyka: pidruchnyk [Pravova statystyka: pidruchnyk]. Kyiv: Atika. 448 s. [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). Pro zatverdzhennia zvodu vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu: nakaz Sluzhby bezpeky Ukrainy vid 23.12.2020 № 383 [On approval of the set of information constituting a state secret: order of the Security Service of Ukraine dated 12.23.2020 No. 383]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

3. Prybutko P.S. (2015). *Osnovy metodolohii naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk dlia studentiv i kursantiv* [Fundamentals of scientific research methodology: a study guide for students and cadets]. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. 156 s. [in Ukrainian].
4. Petryshyn O.V. (2014). *Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk* [Theory of the state and law: a textbook]. Kharkiv: Pravo. 368 s. [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated 21.06.2018 No. 2469-VIII]. № 31. S. 241. [in Ukrainian].
6. Chernei V.V., Dzhura O.M. (2020). *Kryminolohiia: pidruchnyk* [Criminology: a textbook]. Kyiv: FOP Maslakov. 612 s. [in Ukrainian].
7. N.a. (n.d.). *Armiiets ZSU pro "biurokratychne peklo"* Retrieved from: <https://www.5ua/suspilstvo/armiiets-zsu-pro-biurokratychne-peklo> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). *Pro vykorystannia Zbroinykh Syl Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvan: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 № 66/2022* [On the use of the Armed Forces of Ukraine and other military formations: Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 66/2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012). *Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia sluzhbovoho rozsliduvannia. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.07.2012 № 666* [On approval of the Procedure for conducting an official investigation. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 07.25.2012 No. 666]. Retrieved from: <https://km4.gov.ua> [in Ukrainian].
10. Ukrinform (2023). *Viiskovi chastyny ne vedut rozshuku znyklykh biitsiv – komanduvannia Syl teroborony* [Military units do not search for missing fighters – the command of the Terror-defense Forces]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3715083-vijskovi-castyni-ne-vedut-rozsuku-zniklih-bijciv-komanduvanna-sil-teroboroni.html> [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). *Pro Zbroini Syly Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.12.1991 № 1934-KhII* [On the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine dated 16.12.1991 No. 1934-XII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Constitutional Court of Ukraine (1998). *Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym zvernenniam Kyivskoi miskoi rady profesiinykh spilok shchodo ofitsiinoho tлумachennia ch. 3 st. 21 Kodeksu zakoniv pro pratsiu Ukrainy (sprava pro tлумachennia terminu "zakonodavstvo") vid 09.07.1998 № 12-rp/98* [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional appeal of the Kyiv City Council of Trade Unions regarding the official interpretation of parts of the third article 21 of the Labor Code of Ukraine (the case on the interpretation of the term "legislation") dated 07/09/1998 No. 12-pn/98]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine (2021). *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod* [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
14. Kolb O.H., Pyrozhyk O.V. (2023). *Suchasni zakonodavchi pidkhody u sferi oborony Ukrainy ta yikh vplyv na stan zabezpechennia natsionalnoi bezpeky* [Modern legislative approaches in the field of defense of Ukraine and their impact on the state of ensuring national security]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. № 1. S. 157-162 [in Ukrainian].
15. Lutsenko Yu.V. (2019). *Doktrynalni polozhennia kryminalno-pravovoi polityky derzhavy u sferi zabezpechennia voiennoi bezpeky Ukrainy* [Doctrinal provisions of the criminal law policy of the state in the sphere of military security of Ukraine]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. Vyp. 138. S. 84–86 [in Ukrainian].
16. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). *Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII* [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine dated May 12, 2015 No. 389-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
17. Wikipedia (2023). *Viiskova dystsyplina* [Military discipline]. Retrieved from: <https://uk.m.wikipedia.org> [in Ukrainian].

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Майко Тетяна Степанівна,

кандидат політичних наук,

старший викладач кафедри державної безпеки

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0002-0379-3056

Грушко Ірина Ігорівна,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри державної безпеки

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID: 0000-0001-8444-4706

У статті розкрито внесок громадських організацій у забезпечення національної безпеки України під час воєнного стану. Аналізуються основні функції та діяльність громадських організацій, які допомагають ефективно працювати системі безпеки країни.

Стаття детально розглядає роль громадських організацій у мобілізації та підтримці національної обороноздатності. Досліджується роль громадських організацій у процесах реабілітації, соціальної адаптації та надання психологічної підтримки військовослужбовцям, ветеранам та їхнім родинам. Крім того, дослідження висвітлює гуманітарну допомогу, яку надають громадські організації постраждалим унаслідок військової агресії російської федерації проти України. Значна увага приділяється захисту прав людини, де громадські організації виступають гарантами захисту прав і свобод громадян під час воєнного стану. Розкрито важливість інформаційної роботи громадських організацій у поширенні об'єктивної та достовірної інформації про ситуацію в умовах воєнного стану. Описано проекти та ініціативи, які допомагають формувати свідоме громадянство й мобілізувати суспільство. Стаття також висвітлює медіа-партнерство громадських організацій і медіа щодо поширення інформації про національну безпеку, стимулюючи громадян до активної участі та підтримки.

У висновках доведена ефективність громадських організацій у процесі забезпечення національної безпеки України, визначено, що лише завдяки синергії зусиль та співпраці між державою, військовими структурами і громадськими організаціями в умовах воєнного стану можна створити стійку систему захисту країни та надати підтримку тим, хто її потребує.

Ключові слова: громадські організації, національна безпека України, воєнний стан, психологічна реабілітація, гуманітарна допомога, захист прав людини, моніторинг, свідоме громадянство.

Maiko Tetiana, Hrushko Iryna. The role of public organizations in ensuring the national security of Ukraine in the conditions of martial law

The article explores the contribution of civil society organizations in ensuring the national security of Ukraine in times of martial law. It analyzes the main functions and activities of these organizations, which help the country's security system function effectively.

The article delves into the role of civil society organizations in mobilization and support for national defense. It examines their role in the processes of rehabilitation, social adaptation, and providing psychological support to military personnel, veterans, and their families. Additionally, the article highlights the humanitarian aid provided by civil society organizations to those affected by the Russian Federation's military aggression against Ukraine. Significant attention is given to the protection of human rights, where civil society organizations act as guarantors of citizens' rights and freedoms during martial law. The importance of information work by civil society organizations in disseminating objective and reliable information about the situation during martial law is also emphasized. The article describes projects and initiatives that help foster conscious citizenship and mobilize society. It also sheds light on the media partnership between civil society organizations and the media in disseminating information about national security, encouraging citizen participation and support.

In the conclusions, the effectiveness of civil society organizations in ensuring the national security of Ukraine is demonstrated. It shows that only through synergy and cooperation between the state, military structures, and civil society organizations in times of martial law can a resilient country defense system be created and support be provided to those in need.

Key words: *civil society organizations, national security of Ukraine, martial law, psychological rehabilitation, humanitarian aid, human rights protection, monitoring, conscious citizenship.*

Україна як суверенна держава сьогодні перебуває у постійному стані безпекових викликів і загроз. Умови воєнного стану вимагають не тільки дій військових і правоохоронних структур, але й активної участі громадськості. Громадські організації відіграють ключову роль у забезпеченні національної безпеки, допомагаючи у вирішенні соціально-економічних, гуманітарних та інших проблем, що виникають в умовах повномасштабної війни, розв'язаної російською федерацією.

Робота над цим науковим дослідженням проводилася на основі аналізу законодавчих актів, наукових досліджень, статистичних матеріалів та експертних висновків. Здійснено аналіз проєктів та ініціатив громадських організацій, що дало можливість визначити їх роль як органічного складника недержавної системи забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану.

Умови воєнного стану вимагають масштабних зусиль для мобілізації суспільства та залучення громадян до допомоги країні. Першими на виклики, що постали перед громадами через війну, відреагували громадські організації, активісти та волонтери.

Із 24 лютого до 30 червня 2022 р. в Україні зареєстрували 4365 організацій громадянського суспільства. «Ці цифри значно перевищують торішні показники. Для прикладу, за весь 2021 р. у країні з'явилися 792 нові благодійні організації. А за трохи більше як 4 місяці 2022-го – у понад 4 рази більше» [1]. Експерти пояснюють це тим, що громадянське суспільство активно мобілізувалося для надання допомоги Збройним силам України та мирним жителям. Офіційний статус надає організаціям більше можливостей, таких як: право на відкриття банківських рахунків, залучення фінансування, співпраця з волонтерами завдяки укладанню угод про волонтер-

ську діяльність та видавання волонтерських посвідчень тощо. Крім цього, офіційно зареєстрована організація має переваги, отримує більше довіри та підтримки від міжнародних донорів [2]. Вони надавали допомогу військовим, займалися пошуком та організацією логістики, підтримували людей, які шукали притулок у громаді, збирали гуманітарну допомогу та виконували багато інших дій.

Громадські організації активно залучаються до процесу підтримки військових і правоохоронних структур. Вони надають допомогу у зборі матеріальних і фінансових ресурсів, закупівлі необхідного спорядження та обладнання, а також забезпечують волонтерську підтримку для військових, їхніх родин і ветеранів.

Із самого початку масштабної війни рф проти України Львівський осередок Національної скаутської організації України «Пласт» активізувався й залучив сотні волонтерів для надання допомоги українській армії та ВПО. Так, за 7 днів роботи штаб «Пласту» у Львові відкрив 18 осередків для збору провізії, медикаментів та амуніції, завдяки діям пластуна було зібрано і надіслано до військових частин понад 50 тонн допомоги. Частина запитів українських військових (зокрема, щодо дефіцитних ліків та бойового екіпірування) львівським пластунам вдається виконувати завдяки потужній підтримці української діаспори та світової спільноти. Окрім цього, вони долучаються до плетіння маскувальних сіток, виготовлення протитанкових їжаків тощо [3].

На наданні прямої адресної допомоги вже визначеним військовим частинам спеціалізується благодійний фонд «Армія SOS», що має на меті організацію закупівлі необхідних речей та централізовану доставку або пересилання цих речей до військових частин [4].

Масштабну волонтерську діяльність проводять благодійні фонди Діани Макарової та Сергія Притули.

Для військових структур взаємодія з громадськістю також є важливою і сприяє: 1) створенню механізму незалежного моніторингу щодо забезпечення військових потреб; 2) підвищенню соціального захисту військовослужбовців; 3) запобіганню корупції [5, с. 8].

Важливим аспектом ролі громадських організацій у мобілізації є їхній внесок у формування патріотичного духу та національної свідомості. За допомогою проведення різноманітних освітніх і просвітницьких заходів вони сприяють усвідомленню важливості захисту Вітчизни та формують позитивне ставлення до власної країни. Громадські організації також забезпечують інформаційну підтримку, активно просуваючи ідеї національної безпеки та важливість громадської участі в цих процесах.

Особливе значення для військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин в умовах воєнного конфлікту має психологічна підтримка. Громадські організації в Україні розробляють програми та ініціативи, спрямовані на забезпечення психологічної підтримки військових та їхніх родин. Вони впливають на створення відповідних умов для психологічної реабілітації, допомагають у подоланні стресу та тривоги, сприяють соціальній адаптації учасників війни.

У Статуті «Організації ветеранів України» мета її діяльності визначається як «координація зусиль ветеранів, їх об'єднань для ефективної реалізації та захисту спільних інтересів у справі ефективного використання наявних можливостей щодо забезпечення захисту своїх економічних, соціальних прав, надання оздоровчої, медичної, психологічної, моральної та соціальної допомоги, зокрема і сприяння вирішенню житлових проблем» [6]. Організація надає психологічну допомогу ветеранам, які повернулися з зони воєнних дій, допомагаючи їм у подоланні посттравматичного стресового розладу та інших психологічних труднощів, вла-

штовує групові сесії, індивідуальні консультації та тренінги з метою підтримки ветеранів у процесі їх реабілітації.

Також громадські організації, які працюють у сфері підтримки військовослужбовців та їхніх родин, забезпечують психологічну допомогу та підтримку в умовах віддаленості і стресових ситуацій. Наприклад, «Громадський рух «Жіноча сила України» з перших днів повномасштабної війни реалізує проєкт «Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців» [7]. Організація надає емоційну та практичну підтримку сім'ям військовослужбовців, які перебувають на фронті. Представники громадського руху організують зустрічі, консультації, телефонну підтримку і надають необхідну інформацію про права та соціальні пільги для родин військових.

Ще одним прикладом є проєкт «Брат за Брата України», який надає психологічну підтримку ветеранам та учасникам воєнних дій через спільноту в соціальних мережах. У межах проєкту ветерани можуть обговорювати свої проблеми, отримувати поради та підтримку від однодумців, що допомагає їм подолати психологічні труднощі та відчувати себе частиною спільноти.

Завдяки роботі громадських організацій у сфері психологічної підтримки військовослужбовців, ветерани та їхні сім'ї отримують необхідну допомогу та ресурси для подолання труднощів, пов'язаних із воєнними діями. Це сприяє їхній реабілітації, соціальній адаптації та покращує якість їхнього життя.

Громадські організації відіграють важливу роль у моніторингу та реагуванні на гуманітарні кризи і наданні соціальної допомоги населенню, яке постраждало через воєнні дії, і територіальним громадам, що або постраждали від бойових дій, або приймають внутрішньо переміщених осіб. Проводяться роботи за такими напрямками:

– надання соціальних послуг, які включають евакуацію та тимчасове розміщення людей зі східних, південних і північних областей України переважно у західних регіонах. Також забезпечення

послуг із правового захисту та юридичного представництва громадян, які опинилися в кризових ситуаціях. Вирішення цих питань відбувається через секторальну співпрацю між громадськими організаціями західних регіонів України та організаціями, які були змушені залишити свої локації на сході України та переїхати до безпечніших західних регіонів через загрози репресій з боку окупантів. Прикладом такої співпраці є спільна діяльність коаліції ОГС «На лінії зіткнення», яка до 24 лютого 2022 р. поширювалася на Донецьку і Луганську області, та ГО «Молода Просвіта Прикарпаття»;

- надання допомоги хворим і пораненим, що перебувають у лікарнях; жертвам сексуального насильства в регіонах, що були тимчасово окуповані російськими збройними силами;

- громадські ініціативи зі стимулювання економічної активності в регіонах; працевлаштування громадян, які втратили роботу через війну, передусім у тих сферах, де бракує робочої сили;

- упровадження різних форм позашкільних заходів для дітей ВПО, зокрема організація дитячих таборів і центрів;

- опікування проблемами дітей, батьки яких загинули внаслідок бойових дій; залучення фінансових можливостей іноземних донорів до створення груп самопомогі в межах територіальних громад, розташованих у районах (зонах) проведення воєнних дій;

- надання допомоги ВІЛ-інфікованим громадянам та особам з інвалідністю, літнім людям (зокрема, з різними вадами здоров'я);

- допомога домашнім тваринам, притулкам для тварин, мешканцям зоопарків [8, с. 28].

Громадські організації також відіграють важливу роль у налагодженні зв'язку з міжнародними гуманітарними організаціями та отриманні міжнародної допомоги для локалізації та розв'язання гуманітарних криз. Одним із прикладів такої діяльності є робота Благодійного фонду «Карітас України». Ця організація надає допомогу людям, які перебувають у вразливому становищі внаслідок воєн-

них дій. Представники фонду забезпечують постачання гуманітарної допомоги, такої як: продукти харчування, одяг, спальні мішки та інші необхідні речі, тим, хто був змушений покинути свої домівки через війну.

Громадські організації також надають медичну допомогу вразливим верствам населення, включаючи дітей та літніх людей, які потерпають від наслідків воєнних дій. Наприклад, благодійна організація «Медики без кордонів» активно працює в Україні, надаючи медичну допомогу населенню, яке перебуває у зоні конфлікту.

Завдяки громадським організаціям Україна отримує необхідну гуманітарну допомогу, яка є життєво важливою для постраждалих від воєнного стану та воєнних дій. Ці організації забезпечують не тільки матеріальну та медичну допомогу, але й надають підтримку та сприяють соціальній адаптації постраждалих людей, допомагаючи їм повернутися до нормального життя після складних переживань.

Громадські організації відіграють ключову роль у захисті прав людини під час воєнного стану, надаючи правову допомогу і забезпечуючи моніторинг порушень та документування випадків порушень прав людини. В Україні існують численні приклади, коли громадські організації активно працюють для захисту прав громадян у непростих умовах воєнного конфлікту.

Одним із прикладів є робота правозахисної організації «Харківська правозахисна група». Представники цієї групи надають правову допомогу постраждалим громадянам, які поступаються своїми правами через воєнні дії. Організація займається документуванням порушень прав людини і подає скарги до міжнародних організацій, щоб залучити увагу до ситуації та забезпечити захист прав потерпілих.

Інший приклад – ГО «Комітет захисту прав людини». Ця організація активно проводить моніторинг ситуації щодо прав людини в умовах воєнного стану і документує випадки порушень. Вона співпрацює з міжнародними правозахисними

організаціями, надає інформацію і звіти про порушення прав людини, щоб забезпечити прозорість та відповідальність за дії воєнних структур.

Громадські організації в Україні також працюють у сфері захисту прав учасників воєнних дій та їхніх родин. Наприклад, члени ГО "HEROU" комунікують з державними органами: збирають звернення від військових та їхніх родин і на основі цього складають заявки. Так, військові можуть звертатися до ГО з питаннями недостатнього матеріально-технічного забезпечення чи в разі злочинних наказів командування. Також у громадській організації готові допомогти з документацією щодо зниклих безвісти чи виплат компенсацій [9].

Захист прав людини в умовах воєнного стану має велике значення для забезпечення справедливості та правосуддя. Громадські організації відіграють важливу роль у забезпеченні цього захисту, сприяючи наданню правової допомоги, моніторингу порушень і документуванню фактів, що дозволяє привернути увагу міжнародної спільноти та забезпечити відповідальність за порушення прав людини під час конфлікту.

Інформаційна робота громадських організацій в умовах воєнного стану має чимале значення у поширенні об'єктивної та достовірної інформації, а також у формуванні свідомого громадянства і мобілізації суспільства. В Україні існують численні приклади, коли громадські організації активно працюють, щоб забезпечити належну інформаційну підтримку громадян.

Одним із прикладів є Медіацентр «Інформаційний спротив». Ця організація прагне надати об'єктивну та достовірну інформацію про ситуацію в умовах воєнного стану. Члени медіацентру займаються моніторингом медіа, фільтрують недостовірну інформацію та поширюють достовірні новини, допомагаючи громадянам отримувати правдиву картину подій і усвідомлювати важливість підтримки національної безпеки.

Іншим прикладом є Центр громадської інформації «Майдан моніторингу». Ця організація працює над збиранням,

аналізом і поширенням об'єктивної інформації про воєнні дії та ситуацію в зоні конфлікту. «Майдан моніторингу» сприяє мобілізації суспільства, публікуючи звіти, інформаційні матеріали та аналітичні статті, що допомагають громадянам бути освіченими та впливати на прийняття важливих рішень у сфері національної безпеки.

Громадські організації в Україні також займаються підготовкою інформаційних кампаній, які мають на меті усвідомлення важливості національної оборондатності та підтримки військових. Наприклад, організація «Стоп-війна» проводить соціальні проекти, які мають залучити громадян до підтримки військових та підвищити їх рівень обізнаності про ситуацію в країні.

Громадські організації в Україні відіграють важливу роль в інформаційній роботі, надаючи об'єктивну та достовірну інформацію, сприяючи формуванню свідомого громадянства і мобілізації суспільства. Вони є надійними джерелами інформації, які допомагають громадянам зрозуміти ситуацію, приймати обґрунтовані рішення та брати участь у захисті національної безпеки.

Медіапартнерство громадських організацій має велике значення для поширення інформації про національну безпеку, спонукаючи громадян до активної участі та підтримки. В Україні існують численні приклади успішної співпраці громадських організацій із медіа, що допомагають привернути увагу громадськості до питань національної безпеки.

Одним із прикладів є співпраця громадської організації «Спілка ветеранів АТО/ООС» із телеканалом «Перший». Ця співпраця має на меті інформування громадськості про важливі питання національної безпеки та воєнного конфлікту. Організація надає експертні коментарі та свідчення ветеранів, що допомагає зрозуміти ситуацію з більш об'єктивного погляду. Таке медіапартнерство сприяє формуванню свідомості та залученню громадян до підтримки ветеранів і захисту національної безпеки.

Інший приклад – співпраця громадської організації «Центр громадських ініціатив» із різними онлайн-медіа. Організація забезпечує постійну інформаційну підтримку медіа, публікуючи регулярні оновлення та новини щодо національної безпеки. Ця співпраця сприяє поширенню об'єктивної інформації серед громадськості та стимулює активну участь громадян у захисті національної безпеки.

Загалом кількість згадок благодійних фондів, благодійних організацій, громадських організацій, волонтерських організацій в українському медіапросторі зростає з лютого 2022 р. до листопада 2022 р. майже в 10 разів. Із 24 лютого зі згадками ГО, БО та волонтерських ініціатив вийшло майже 600 тис. повідомлень у ЗМІ та соціальних мережах [10].

Медіапартнерство громадських організацій і медіа в Україні є важливим інструментом залучення громадськості до питань національної безпеки. Спільна робота сприяє розширенню інформаційного простору, підвищенню обізнаності громадян та формуванню активного громадянства в контексті захисту національних інтересів.

Висновки. Громадські організації виконують низку важливих функцій, включаючи мобілізацію та підтримку національної обороноздатності, надання психологічної підтримки військовослужбовцям та їхнім родинам, забезпечення гуманітарної допомоги та захист прав людини. Вони також відіграють важливу роль у поширенні об'єктивної та достовірної інформації, формуючи свідоме громадянство і сприяючи мобілізації суспільства.

У випадках, коли держава стикається з загрозами, що безпосередньо стосуються виживання країни та її населення, громадські організації можуть взяти на себе функції, які зазвичай виконуються державою або органами місцевого самоврядування. Гнучкість та відсутність бюрократичних обмежень дозволяють їм бути більш адаптивними і швидко реагувати, приймати рішення, змінювати підходи та знаходити фінансування для досягнення визначених цілей. Отже, вони можуть продемонструвати велику ефективність та надати практичні результати.

Можна передбачити, що з ростом міжнародної допомоги для держави та зі зміцненням її інституційної спроможності функції забезпечення будуть поступово передаватися тиловим службам Збройних сил України, які будуються за стандартами НАТО. Однак у майбутньому здійснення цих функцій волонтерськими організаціями все одно буде актуальним, оскільки зростатиме кількість ветеранів бойових дій, які потребуватимуть фізичної, психологічної та соціальної реабілітації. Крім того, проблеми, пов'язані з інтеграцією внутрішньопереміщених осіб, також потребуватимуть вирішення, що вимагатиме участі волонтерських організацій.

Приклади успішних проектів та ініціатив громадських організацій в Україні свідчать про те, що вони є суттєвими структурами, спроможними ефективно впливати на забезпечення національної безпеки. Їх співпраця з урядом, військовими структурами та медіа є ключовою у формуванні сильної і стійкої системи захисту національних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. За час повномасштабної війни в Україні з'явилося 4365 громадських та благодійних організацій. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/news/4365-gromadskiyh-ta-blagodijnyh/> (дата звернення: 02.06.2023).
2. Місії громадських організацій під час війни: зміна напрямів, залучення міжнародної допомоги, інтеграція ВПО. *Громадський простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vidchuvaty-sebe-hromadyanamy-yak-hromadskym-orhanizatsiyam-prystosuvatysya-do-umov-vijny> (дата звернення: 14.04.2023).
3. Конопльова М. У Львові пластуни зібрали 50 тонн допомоги для армії і закликають долучатися. 2022. 02 березня. URL: <https://shotam.info/u-lvovi-plastuny-zibraly-50-tonn-dopomohy-napidtrymku-armii-i-zaklykaiut-doluchatsya/>.
4. Українське суспільство в умовах війни : колективна монографія / С. Дембіцький та ін. ; за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

5. Взаємодія Збройних сил України з громадянським суспільством : довідник / Л. Кравченко та ін. ; за заг. ред. Л. Кравченко. Київ, 2021. 48 с.

6. Статут. Організація ветеранів України. URL: https://shev.kyivcity.gov.ua/files/2019/4/17/ctatyt_ROV.pdf.

7. Жіноча сила України: як працює підтримка матерів військових. Рубрика. <https://rubryka.com/article/zhinocha-syla-ukrayiny/> (дата звернення: 09.06.2023).

8. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року : матер. щоріч. доп. / В. Потапенко та ін. ; за заг. ред. Ю. Каплан. Київ : НІСД, 2022. 56 с.

9. Від маскувальних сіток до БПЛА. Топ-10 громадських організацій, що допомагають ЗСУ. #ШоТам. URL: <https://shotam.info/vid-maskuvalnykh-sitok-do-bpla-top-10-hromadskykh-orhanizatsiy-shcho-dopomahaiut-zsu/> (дата звернення: 01.06.2023).

10. Громадянське суспільство України в умовах війни. Звіт за результатами дослідження, м. Київ, грудень 2022 – січень 2023. URL: <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya> (дата звернення: 02.06.2023).

REFERENCES:

1. Center for Democracy and Rule of Law (2022). Za chas povnomasshtabnoi viiny v Ukraini zivaylosia 4365 hromadskykh ta blahodiinykh orhanizatsii [During the full-scale war, 4365 public and charitable organizations appeared in Ukraine]. Retrieved from: <https://cedem.org.ua/news/4365-gromadskykh-ta-blagodijnykh/> [in Ukrainian].

2. Public space (2023). Misii hromadskykh orhanizatsii pid chas viiny: zmina napriamkiv, zaluchennia mizhnarodnoi dopomohy, intehtratsiia VPO [Missions of public organizations during the war: change of direction, attraction of international aid, integration of internally displaced persons]. Retrieved from: <https://www.prostir.ua/?news=vidchuvaty-sebe-hromadyanamy-yak-hromadskym-orhanizatsiyam-prystosuvatysya-do-umov-vijny> [in Ukrainian].

3. Konoplova M. (2022). U Lvovi plastuny zibraly 50 tonn dopomohy dlia armii i zaklykaiut doluchatysia [In Lviv, plastuns have collected 50 tons of aid for the army and are calling to join]. Retrieved from: <https://shotam.info/u-lvovi-plastuny-zibraly-50-tonn-dopomohy-napidtrymku-armii-i-zaklykaiut-doluchatysia/> [in Ukrainian].

4. Dembitskyi S., Zlobina O., Kostenko N. (2022). Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny: kolektyvna monohrafiia [Ukrainian society in the conditions of war: Collective monograph]. Kyiv: Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy. 410 s. [in Ukrainian].

5. Kravchenko L., Nikitiuk T., Lukichov V., Arnautova V. (2021). Vzaiemodiia Zbroinykh syl Ukrainy z hromadianskym suspilstvom: dovidnyk [Interaction of the Armed Forces of Ukraine with civil society: a guide]. Kyiv. 48 s. [in Ukrainian].

6. Shmakov V. (2017). Statut. Orhanizatsiia veteraniv Ukrainy [Statute. Organization of veterans of Ukraine]. Retrieved from: https://shev.kyivcity.gov.ua/files/2019/4/17/ctatyt_ROV.pdf [in Ukrainian].

7. Heading (2023). Zhinocha syla Ukrainy: yak pratsiuie pidtrymka materiv viiskovykh [Women's power of Ukraine: how support for military mothers works]. Retrieved from: <https://rubryka.com/article/zhinocha-syla-ukrayiny/> [in Ukrainian].

8. Potapenko V., Tyshchenko Yu., Kaplan Yu. (2022). Pro stan rozvytku hromadianskoho suspilstva Ukrainy v 2021 rotsi ta yoho zminy na pochatku 2022 roku : materialy shchorichnoi dopovidi [On the state of development of civil society of Ukraine in 2021 and its changes at the beginning of 2022: materials of the annual report]. Kyiv: NISD. 56 s. [in Ukrainian].

9. Nykytenko D. (2023). Vid maskuvalnykh sitok do BPLA. Top-10 hromadskykh orhanizatsii, shcho dopomahaiut ZSU [From camouflage nets to UAVs. Top 10 public organizations that help the Armed Forces]. Retrieved from: <https://shotam.info/vid-maskuvalnykh-sitok-do-bpla-top-10-hromadskykh-orhanizatsiy-shcho-dopomahaiut-zsu/> [in Ukrainian].

10. Unity (2022). Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh viiny. Zvit za rezultatamy doslidzhennia [Civil society of Ukraine in conditions of war. Report on the results of the study]. Kyiv. Retrieved from: <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya> [in Ukrainian].

УДК 94:177.72

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2023-1-5>

МБФ «СКАНДИНАВСЬКА ДИТЯЧА МІСІЯ» ТА ВОБФ «ДИТЯЧА МІСІЯ. УКРАЇНА»: БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ

Панишко Галина Тарасівна,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри політології та публічного управління

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0002-8870-1543

Благодійна організація – юридична установа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, передбачених Законами України «Про благодійництво та благодійні організації» і «Про підприємництво». Благодійна організація розробляє власну благодійну програму, яка є комплексом благодійних заходів, спрямованих на вирішення завдань, що відповідають стандартним цілям організації. Діяльність благодійних організацій проводиться на засадах самоврядування за участю волонтерів.

МБФ «Скандинавська дитяча місія» був заснований у 1983 р. як християнська організація, що працює над покращенням життя всіх бідних і вразливих дітей у світі, забезпечує медичним обслуговуванням, освітою, предметами першої необхідності дітей із бідних країн та регіонів, сприяє соціальному, освітньому, медичному, культурному, християнському розвитку дітей із малозабезпечених сімей, що потребують підтримки та захисту. Фонд розпочав працювати в Україні з 1992 р. Головний офіс розташований у шведському місті Мальме. У 2008 р. місія була перереєстрована на ВОБФ «Дитяча місія. Україна» з головним офісом у місті Луцьк. Її діяльність поширюється на всю територію України та, зокрема, Волинської області. Головна мета діяльності Фонду – надання благодійної допомоги, оздоровлення дітей, організація благодійних заходів для мешканців Волині, соціальний патронаж осіб, які опинились у складних життєвих ситуаціях. Необхідним напрямом соціальної діяльності є постійна профілактична робота щодо боротьби з корупцією – однією з найбільших загроз національній безпеці України, подолання корупційних впливів на творчо обдаровану молодь нашої країни, розбудови громадянського суспільства. У спільній партнерській взаємодії з МБФ «Скандинавська дитяча місія» ВОБФ «Дитяча місія. Україна» вдалося запровадити безліч соціальних проєктів та ініціатив.

Ключові слова: благодійність, благодійна організація, благодійний фонд, соціальна робота, «третій сектор», громадянське суспільство, корупція, соціальні ініціативи.

Panyshko Halyna. ICF "Scandinavian children's mission" and VOCF "Children's mission (Ukraine)": charitable activities and partnership in implementing social projects

The charitable organization is a legal institution under private law, the founding documents of which determine charitable activities in one or more areas defined by the Law of Ukraine "On Charity and Charitable Organizations" and the Law of Ukraine "On Entrepreneurship". The charity organization develops its charitable activity program which is a set of charitable activities aimed at solving tasks that meet the standard goals of the organization. Charitable organizations carry out their activities on a self-governing basis with the participation of volunteers.

The International Charity Fund (ICF) "Scandinavian Children's Mission" was founded in 1983 as a Christian organization that works to improve the lives of all poor and vulnerable children on earth, and provides medical care, education, and basic necessities to children from poor countries and regions of the Earth. It promotes the social, educational, medical, cultural, and Christian development of children from low-income families who need support and protection. The fund started working in Ukraine in 1992. The main office is located in the Swedish city of Malmo. In 2008, the mission was re-registered as the Volyn Regional Charity Fund "Children's Mission: Ukraine" with the main office in Lutsk. Its activities are spread over the entire territory of the Volyn region and Ukraine. The primary purpose of the Fund's activities is to provide charitable assistance, improve children's health, organize philanthropic events for the residents of Volyn region, and provide social patronage to people who find themselves in difficult life situations. The

leading direction of social activity is ongoing preventive work in the field of combating corruption (one of the biggest threats to Ukraine's national security), overcoming corruptive influences on the creative and gifted youth of our country, and forming a civil society. VOF "Children's Mission: Ukraine" managed to organize many social projects and initiatives in joint partnership with the IBF "Scandinavian Children's Mission".

Key words: *charity, charity organization, charity fund, social work, "third sector", civil society, corruption, social initiatives.*

У сучасному світі благодійна діяльність визначається як важлива, необхідна та неодмінна частина громадської участі в соціальній політиці держави. Державний, комерційний та неприбутковий сектори у співпраці можуть забезпечити існування стабільної, демократичної, правової держави і громадянського суспільства. Благодійні фонди виступають суб'єктами соціальної підтримки в галузі охорони здоров'я, освіти, соціальної допомоги і є структурою, що створена за ініціативою засновників і зареєстрована у встановленому законодавчому порядку. Діяльність благодійних фондів має свої цілі, до яких належить, зокрема: соціальна підтримка і захист громадян, включаючи соціальну реабілітацію інвалідів та інших осіб, які через свої фізичні чи інтелектуальні особливості не можуть самостійно реалізувати свої права і законні інтереси; надання допомоги потерпілим у результаті наслідків стихійного лиха, економічних катастроф, допомога біженцям, вимушеним переселенцям, внутрішньо-переміщеним особам тощо; покращення матеріального становища малозабезпечених, незалежно від національності та релігійної приналежності. Благодійництво та благодійна діяльність може здійснюватися за такими основними напрямками, як сприяння практичному втіленню загальнодержавних, регіональних, місцевих та міжнародних програм. Благодійність – це вищий прояв гуманних почуттів до інших. Кожен, хто досяг вершин і забезпечив свої первинні потреби в їжі, житлі та роботі, може і повинен бути благодійником для інших. У сучасному світі дедалі активніше благодійністю займаються благодійні фонди, які засновуються як комерційними організаціями, так і підприємствами «третього сектору» (некомерційні та недержавні організації).

Благодійні організації реалізують діяльність на підставі установчих документів, які можуть визначати особливості діяльності такої організації і не повинні суперечити законам України. Установчим документом благодійного фонду є Статут.

Рівень демократизму в будь-якій країні залежить здебільшого від характеру відносин між державою та громадянським суспільством. Організації «третього сектору» є важливими складниками громадянського суспільства, а через них бізнес у межах системи соціального партнерства – між організаціями громадянського суспільства, бізнесу та держави [1, с. 25].

Сьогодні серед різноманіття в Україні благодійних організацій варто виокремити діяльність Міжнародного благодійного фонду «Скандинавська місія дітей». Цю організацію заснував Зігвард Валленберг, відомий у минулому шведський комедійний актор, який на початку 1980-х рр. прийняв християнство. Він відчув покликання євангелізувати та надавати глобальну допомогу. Особлива увага на той час приділялася дітям, молоді, малозабезпеченим сім'ям. У своїй щоденній молитві Зігвард звертався до Бога: «Боже, пошли мене туди, куди ніхто інший не хоче йти, і дозволь мені допомагати там духу, тілу та душі. ...Бог неба і землі. Вседержитель являє свою всемогутність. Він творить все, що хоче. Для нього немає нічого неможливого» [2, с. 93].

Надання допомоги розпочалося на Філіппінах. Займаючись цією справою, Зігвард вирішив, що йому потрібна юридична платформа та структура, щоб мати можливість керувати роботою. З цією метою був заснований фонд «Скандинавська місія дітей», офіс представництва якого розташований у шведському місті Мальме. Завдяки своїм благодій-

ним турам скандинавськими країнами Зігвард Валленберг створив основу для структури, яка сьогодні включає сестринські організації в Данії, Норвегії, Фінляндії та на Фарерських островах. Активно та продуктивно протягом 10 років розвивалася діяльність Фонду на Філіппінах. У 1992 р. настав час для розширення. Тоді син Зігварда та нинішній генеральний секретар Фонду Бо Валленберг розпочав роботу в Україні. У 2007 р. організація допомоги Nav Partners стала частиною Дитячої місії в межах концептуального відділу Devent, наголошуючи у своїй діяльності на розвитку громад, насамперед в Африці. Наразі Дитяча місія працює в 20 країнах світу на трьох континентах і щороку допомагає близько 600 тис. людей. Благодійний фонд розробляє власну програму, яка є комплексом благодійних заходів, спрямованих на вирішення завдань, що відповідають статутним цілям організації. Фонд здійснює роботу за різними напрямками: надає допомогу в місцях, де є нагальна потреба підтримки значної кількості населення, допомагає родинам, які потрапили в складні життєві ситуації, дітям з рідкісними діагнозами, які потребують негайних оперативних втручань. Ведеться забезпечення медобладнанням госпітальних округів та лікарень. Окремим видом діяльності є надання допомоги в місцях, де відбуваються катаклізми, конфлікти, війни, тобто там, де конче потрібна допомога. Велику увагу приділяють наданню речей першої необхідності.

«Скандинавська місія дітей» – це християнська організація допомоги, яка надає підтримку країнам на трьох континентах і активно представлена в усьому північному регіоні Європи. Фінансування різного роду операцій здійснюється завдяки зібраним приватним коштам від спонсорів та окремих донорів зі скандинавських країн. Через Раду шведської місії є можливість подати заявку на грант від шведської агенції допомоги Sida. Варто наголосити на ще одній важливій деталі – значна підтримка надходить від Second Hand butikerna Open the Heart. Дитяча місія має обліковий запис 90, що

є гарантією якості та правильного використання подарунків. Рахунок 90 видається шведською інкасаційною службою, яка щорічно перевіряє бізнес. Згідно з положеннями Управління з контролю над збором коштів Швеції для збору та адміністрування може бути використано максимум 25 %. Місія заслужила репутацію організації з надання допомоги, де отримані кошти чітко використовуються за призначенням без великих адміністративних витрат. Так, витрати Дитячої місії на збір, інформацію та адміністрування у 2020 р. становили 11 %. Дитяча місія має гарні системи внутрішнього контролю, це означає, що бізнес щорічно перевіряється уповноваженим аудитором; жоден працівник або інша особа, пов'язана з діяльністю Фонду, не має права особисто приймати грошові подарунки; подарунки насамперед повинні бути внесені самим жертводавцем на плюс або банківський рахунок Фонду.

Метою фонду «Скандинавська дитяча місія» є надання благодійної допомоги нужденним дітям і молоді в країнах, що розвиваються, на євангельських християнських засадах, а також євангелізація в цих країнах. Роблячи свій внесок, благодійник не потребує особливих заохочень і робить це найчастіше анонімно, послуговуючись при цьому благодійною істиною: «Радість людини – благодійність її». Діяльність з надання допомоги має характеризуватися безперервністю, включаючи участь у будівництві та експлуатації дитячих будинків, дитячих садків, шкіл, клінік, а також надання підтримки закладам охорони здоров'я тощо. Діяльність Фонду реалізується завдяки даруванням і внескам населення, добровільно зібраним коштам та спонсорській допомозі.

Справами Фонду керує правління, що складається щонайменше з 5 і не більше 9 членів. Правління приймає рішення, якщо на зборах присутні не менше двох третин членів. У разі рівної кількості голосів враховується думка голови правління. Детальний бюджет на один рік складається та розглядається на засіданні правління впродовж жовтня-грудня.

«Скандинавська дитяча місія – це не звичайне робоче місце, це покликання та спосіб життя, – часто повторює генеральний секретар Фонду Бо Валленберг. – Бути генеральним секретарем – важка робота, і я радий, що вирішив працювати в Дитячій місії, яку заснував мій батько, і робити все, що в моїх силах, щоб не було ніде біди, щоб не хворіли і не вмирили діти. Я радий своїй вірі в Бога і готовий працювати самовіддано».

Головний офіс Фонду розташований у шведському місті Мальме. 26 жовтня 1992 р. у Києві було зареєстроване Волинське представництво «Скандинавської дитячої місії», яку понад 35 років тому заснував шведський актор Зігвард Валленберг. У 2008 р. «Скандинавську місію дітей» перереєстрували у Всеукраїнський благодійний фонд «Дитяча місія. Україна», що поширює свою роботу на різні області України. У нашій державі найбільшими соціальними проектами з 1992 р. були: допомога дітям, постраждалим від Чорнобильської аварії, їх оздоровлення; пріоритетною залишається допомога переселенцям, внутрішньопереміщеним особам, підтримка кризових родин та творчо обдарованої молоді [3].

За даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України юридична адреса підприємства «Волинський обласний Благодійний Фонд «Дитяча місія. Україна» – Волинська область, м. Луцьк, вул. Сенатора, 5, кв. 2. Керівником підприємства «Волинський обласний Благодійний Фонд «Дитяча місія. Україна» є Лонюк Людмила Віталіївна. Людмила Лонюк має вищу педагогічну освіту. Обіймала посаду вчителя фізики у луцькій загальноосвітній школі, заступника директора з виховної роботи. Із 1992 р. до 1994 р. на громадських засадах очолювала Волинське представництво «Скандинавської дитячої місії». Очолюваний нею Волинський Благодійний Фонд «Дитяча місія. Україна» є єдиним представництвом «Скандинавської дитячої місії» в Україні. Щороку християнські табори приймають тисячі дітей. Найбільший табір на Волині

розташований у с. Дубечне, у ньому щорічно оздоровлюються 1600 дітей. Йдеться не лише про ігри чи розваги, а й про навчання молитов. У країнах Скандинавії з 1992 р. оздоровлено понад 4000 дітей, які постраждали від наслідків аварії на ЧАЕС, понад 1500 із них – з Волині. Діти оздоровлювалися в країнах-партнерах Фонду: Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії, на Фарерських островах.

Волинський обласний Благодійний Фонд «Дитяча місія. Україна» постійно надає подарунки та продуктивні набори для дітей і самотніх людей, які перебувають на обліку соціальних працівників. Велика увага приділяється внутрішньопереміщеним особам, військовим у зоні АТО, а також учасникам російсько-української повномасштабної війни, яку розв'язала Росія 24 лютого 2022 р. [4].

Щомісячно виділяються кошти на лікування дітей та закупівлю соціальних пакетів. Особлива увага Фонду приділяється сім'ям з дітьми, особам з інвалідністю, хворим. За час існування Фонду 12 дітей зі складними патологіями були успішно прооперовані у закордонних клініках. Голова «Дитячої місії. Україна» на Волині Людмила Лонюк наголосила, що ці діти не мали шансів вижити у нашій країні. Окрім цього, Фонд реалізовує низку проектів, зокрема з виховання антикорупційного покоління. Дітей змалку мовою казок навчають, чому корупція – це погано. У школах створюють клуби некорумпованого покоління та агітбригади [5].

В одному із численних інтерв'ю голова ВОБФ «Дитяча місія. Україна» Людмила Лонюк наголосила, що «всі країни, куди надходить допомога місії, – це корумповані країни. І зараз ми хочемо виростити покоління, яке скаже корупції «ні». Ми, коли працюємо з людьми, говоримо, що Тобі не потрібно боротися самотужки з корупцією, але Ти можеш почати зі свого робочого місця. Все, що ми робимо, ми робимо для того, щоб очі дітей сяяли, аби вони з вдячністю і надією зустрічали кожен новий день». Корупція є однією з найбільших загроз національній безпеці України з часів проголошення її

незалежності і дотепер. Вона є одним із найнебезпечніших соціально-правових явищ, яке не тільки не дозволяє створити засади правової, демократичної та соціальної держави, відповідно до положень ст. 1 Конституції України, але й не дає можливості загалом підвищити рівень захищеності основ національної безпеки. Зокрема, саме корупційні прояви (політичні, корпоративні та інші мотиви) призвели до втрати Україною Криму та окупації Російською Федерацією значної території нашої держави на Донбасі і зрештою до розв'язання повномасштабної війни проти України [6, с. 132].

Ефективність роботи забезпечується завдяки тісній співпраці генерального секретаря «Скандинавської місії дітей» Бо Валленберга та керівника ВОБФ «Дитяча місія. Україна» Людмили Лонюк з установами й організаціями Волині для реалізації спільних соціальних проєктів та ініціатив. Енергія людського потенціалу в обопільних діях спрямована допомогти Україні стати цивілізованою розвиненою державою Європи, в розбудові правової, соціальної держави, громадянського суспільства. Хочеться назавжди забути слова: «Україна має все, крім правильних рішень», сказані Бо Валленбергом на пресконференції з нагоди діяльності Благодійного Фонду «Дитяча місія. Україна». «Ми завжди будемо допомагати, роздавати допомогу абсолютно всім, незалежно від того – християнин це чи ні, але, звісно, ми звертаємося до Бога. Ісус любить Вас так сильно, що він прислав до Вас мене, аби просто це підкреслити. Ми завжди будемо допомагати, незважаючи ні на що, ми повинні не втрачати можливості бути разом у Вічності», – зазначив Бо Валленберг. Він висловив надію, що в майбутньому Україна розвинесться й не потребуватиме сторонньої допомоги: «Історію ми не можемо змінити, але ми можемо повчитися з цієї історії. Перед нами майбутнє, яке уявляється чистим аркушем. І від нас залежить, що з'явиться на цьому аркуші... Хочеться, щоб через 25 років Ви пригадали, що був такий чоловік, який допомагав Вам,

але вже Ви перетворитися на того, хто надає допомогу» [7].

Варто наголосити на такому аспекті взаємодії, як партнерська робота. Завдяки діяльній праці партнерів вдається розподіляти гуманітарну допомогу, яка адресно потрапляє, за потребою. Принцип адресності передбачає надання будь-якої форми благодійної допомоги конкретним групам нужденного населення, відповідно до законодавчо прийнятих критеріїв та побажань благодійників. Партнерами Благодійного Фонду є представники влади Волині, представники лікарень, поліклінік, духовники, ДСНС, соціальні служби області, шведська армія, представники шведського посольства, органи місцевого самоврядування. Особливою є співпраця з церквою «Царство Боже». Організація не приймає фінансової допомоги від урядів і урядових організацій.

Із 2010 р. Благодійний Фонд «Дитяча місія. Україна» є партнером Луцького міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. За активної підтримки Фонду при центрі створено кабінет екстреної допомоги, де сім'ї, що опинилися у складних життєвих обставинах, мають змогу систематично отримувати допомогу речами, продуктами харчування, психологічні, юридичні та педагогічні консультації. Також благодійна організація забезпечила реабілітаційну клініку Волинського національного університету ім. Лесі Українки дороговартісним обладнанням, яке стало в нагоді у наданні висококваліфікованої освіти студентам спеціальності «Охорона здоров'я». Також «Дитяча місія. Україна» давно співпрацює з КП «Волинське обласне територіальне медичне об'єднання захисту материнства і дитинства», якому впродовж останніх 8 років надана благодійна допомога на суму понад 5 млн грн. Частина цієї суми була витрачена на навчання фахівців, на стажування дитячих хірургів із лазеротерапії патології шкіри в м. Мальме (Швеція).

Гнучкість благодійних акцій передбачає систематичний перегляд напрямів, форм, методів, механізмів і технологій надання благодійної підтримки,

зважаючи на мінливість соціально-економічних умов у життєдіяльності суспільства. «Скандинавська місія дітей» належить до організацій «третього сектору», що займаються наданням соціальних послуг і не є церквами, але багато з них мають релігійну орієнтацію, тому що виникли внаслідок природної трансформації релігійних організацій. Значний відсоток дитячих садків, інтернатів для інвалідів, геріатричних будинків, лікарень та інших подібних установ перебувають в полі зору некомерційних організацій, що покликані проводити соціальну роботу. Головне завдання держави – розробляти правила і вводити їх у дію за допомогою закону. Головне завдання бізнесу – заробляти гроші. А практично всі соціальні проблеми перебувають у розпорядженні та компетенції благодійних організацій. Слід зазначити, що останнім часом «третій сектор» розвивається

в межах ідеї соціального партнерства з державою і бізнесом та визначається як соціальний феномен, оскільки має кількісні й якісні показники у формуванні громадянських спільнот.

Гуманітарна допомога, яку надає МБФ «Скандинавська місія дітей» та ВОБФ «Дитяча місія. Україна», має вагомий вплив на якість життя отримувачів, створює умови для подальшого їх розвитку та самореалізації. Це і є внеском у соціальну сферу країни, сприяє побудові сильного і здорового суспільства та потужної держави. Волинський обласний благодійний фонд «Дитяча місія. Україна» є дочірньою організацією МБФ «Скандинавська місія дітей», що забезпечує соціальний розвиток дітей, а також сприяє покращенню освітньої та медичної сфери для навчання і лікування дітей. Фонд є неурядовою організацією, яка здійснює благодійну діяльність на території України та, зокрема, Волинської області.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основи громадянського суспільства та політичних знань : навч. посіб. / В. Бортніков та ін. ; за заг. ред. проф. В. Бортнікова. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 456 с.
2. Рінкер Ф., Майер Г. Біблейська енциклопедія Брокгауза. Християнська зоря, 2000. 1088 с. Barnmissionen with lord Children URL: <https://barnmissionen.se/en>.
3. Тхор А. Створення благодійної організації. Київ, 2017
4. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5073-VI. *Вісник Законодавства України*. № 42. URL: <https://www.volynnes.com/news/socirty/aby-ochi-ditey-siaialy-v-lutsku-obhovoryly-25-richnu-diialnist-dytiachoyi-misiyi-ukraina/>.
5. Волинь Post: Благодійний фонд «Дитяча місія. Україна» звітував про роботу. URL: <https://www.volynpost.com/news/99999-blagodijnyj-fond-dytiacha-misiia-ukraina-zvitu-vav-pro-robotu>.
6. Теорія безпеки: курс лекцій : навч. посібник / О. Колб та ін. ; за заг. ред. О. Колба. Луцьк : Видавництво «Терен», 2021. 504 с.
7. Насібова О. Благодійність як джерело фінансових ресурсів соціального захисту населення. *Ефективна економіка*. № 10. DOI: 10.32702/2307-2015-2020.10.60.

REFERENCES:

1. Bortnikov V., Iarosh O., Bairak S. and other (2020). *Osnovy hromadianskoho suspilstva ta politychnykh znan: navchalnyi posibnyk* [Basics of civil society and political knowledge: study guide]. Lutsk: Vezha-Druk. 456 s. [in Ukrainian].
2. Frytts R., Hekhhard M. (2000). *Brockhaus Bible Encyclopedia*. Khrystyiaska Zoria. 1088 s. Retrieved from: <https://barnmissionen.se/en> [in English]
3. Tkhor A. (2017). *Stvorennia blahodiinoi orhanizatsii* [Creation of a charitable organization]. Kyiv. [in Ukrainian].
4. The newspaper "Volynski Novyni" (2000). *Zakon Ukrainy "Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii"*. *Visnyk Zakonodavstva Ukrainy*. № 42 [Law of Ukraine "On Charitable Activities and Charitable Organizations". *Bulletin of the Legislation of Ukraine*. No. 42]. Retrieved from: <https://www.volynnes.com/news/socirty/aby-ochi-ditey-siaialy-v-lutsku-obhovoryly-25-richnu-diialnist-dytiachoyi-misiyi-ukraina/> [in Ukrainian].

5. Volyn Post (2017). Blahodiinyi fond "Dytiacha misiia. Ukraina" zvituvav pro robotu [Charitable Foundation "Children's Mission. Ukraine" reported on the work]. Retrieved from: <https://www.volynpost.com/news/99999-blagodijnyj-fond-dytiacha-misiia-ukraina-zvituvav-pro-robotu> [in Ukrainian].

6. Kolb O., Kopotun I. (2021). Teoriia bezpeky: kurs lektsii: navchalnyi posibnyk [Security theory: a course of lectures: education. Manual]. Lutsk: Vydavnytstvo "Teren". 504 s. [in Ukrainian].

7. Nasibova O. (2020). Blahodiinist yak dzherelo finansovykh resursiv sotsialnoho zakhystu naselennia [Charity as a source of financial resources for social protection of the population]. *Efektivna ekonomika*. № 10. DOI: 10.32702/2307-2015-2020.10.60 [in Ukrainian].

УДК 94(=411.16+411.21+411.171.1)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2023-1-6>

СУЕЦЬКА КРИЗА 1956 Р. ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В ЄГИПЕТСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

Парамонов Денис Юсупович,

здобувач

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0003-1812-9171

У статті визначено внутрішні та зовнішні чинники, які вплинули на виникнення Суецької кризи. Проаналізовано зусилля, спрямовані на врегулювання конфлікту і пошук можливостей розв'язання проблеми, дипломатичну діяльність Ради Безпеки ООН, США, СРСР із реалізації цієї мети в період, що досліджується. Висвітлено позицію Єгипту, Ізраїлю, Франції та Великобританії щодо проблеми єгипетської державності. Особлива увага приділяється аналізу єгипетсько-ізраїльського протистояння.

Здійснено комплексний аналіз ролі Єгипту в близькосхідному конфлікті, обґрунтовано причини, еволюцію поглядів єгипетського уряду щодо вирішення арабо-ізраїльського протистояння, описано переговорний процес між конфліктуючими сторонами. На основі широкого кола джерел досліджено історичні аспекти розпаду колоніальної системи на Близькому Сході, продемонстровано механізм виникнення, розвитку та загострення конфлікту в регіоні.

Розглянуто і проаналізовано основні офіційні доповіді Генеральної Асамблеї, резолюції Ради Безпеки ООН, доповіді Генерального секретаріату ООН. Аналіз документів Конгресу США та ізраїльських державних органів дав можливість визначити курс і тенденції формування політичних напрямів урядів партій.

У статті викладено основні результати, проаналізовано угоди, підписані конфліктуючими сторонами. Укладення цих домовленостей засвідчило принципову можливість пошуку взаємоприйнятних рішень мирного врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту та закріплення ролі Єгипту як одного з лідерів переговорного процесу.

Ключові слова: Єгипет, Суецький канал, Франція, Великобританія, Ізраїль, війна, арабський світ, євреї.

Paramonov Denys. Suez crisis of 1956 as a factor of national confrontation in the Egyptian-Israeli conflict

The article identifies internal and external factors that influenced the creation of the Suez crisis. The efforts aimed at resolving the conflict and searching for opportunities to solve the problem, diplomatic activities of the UN Security Council, the USA, the USSR to realize this goal during the period under study are analyzed. The position of Egypt, Israel, France and Great Britain on the problem of Egyptian statehood is highlighted. Particular attention is paid to the analysis of the Egyptian-Israeli confrontation.

A comprehensive analysis of Egypt's role in the Middle East conflict is made, the reasons, evolution of views of the Egyptian government on the way to resolving the Arab-Israeli confrontation are substantiated, the negotiation process between the conflicting parties is described. On the basis of a wide range of sources, the historical aspects of the collapse of the colonial system in the Middle East are investigated, the mechanism of emergence, development and aggravation of the conflict in the region is demonstrated.

The main official reports of the General Assembly, resolutions of the UN Security Council, reports of the UN General Secretariat were considered and analyzed. Analysis of documents of the US Congress, Israeli state bodies, which made it possible to determine the directions and trends in the formation of political directions of party governments.

The main results are stated, the agreements signed by the conflicting parties are analyzed. The conclusion of these agreements showed the fundamental possibility of finding mutually acceptable solutions to the peaceful settlement of the Arab-Israeli conflict and consolidating the role of Egypt as one of the leaders of the negotiation process.

Key words: Egypt, Suez Canal, France, UK, Israel, war, Arab world, Jews.

Проблеми Близького Сходу посідають особливе місце у системі національної безпеки багатьох країн. Дедалі більш актуальним стає питання вивчення досвіду врегулювання міжнаціональних суперечок, особливо тривалих. До таких конфліктів належать проблеми, пов'язані з життєдіяльністю арабського світу та Ізраїлю.

Щоб зрозуміти перебіг Суецької кризи, слід нагадати, що у 1875 р., не порадившись з парламентом, англійський прем'єр-міністр Бенджамін Дізраелі, лорд Біконсфілд, викупив частину акцій Суецької компанії. Така оборудка полегшувала доступ британських військ до Єгипту, адже Суецький канал – найкоротший шлях із Північної Атлантики і Середземного моря до Індійського океану. Створена Суецька компанія, представлена французьким, англійським і американським капіталом, стає великим міжнародним підприємством, адміністративна рада якого розташовується у Парижі. Внаслідок розподілу акцій вирішальне слово залишається за англійськими дипломатами. Після Другої світової війни через канал проходило близько 1/6 світового морського судноплавства, близько 1/4 зовнішньоторговельного обороту Англії, 8 % французького і значна частина транспортування нафти США. З часом Суецька компанія починає називатися «державою в державі», оскільки вона була створена не на підставі єгипетських законів, хоча формально була єгипетським підприємством і була зобов'язана дотримуватися єгипетського законодавства. Суецька компанія починає де-факто диктувати свої норми та закони Єгипту.

Суецький канал стає предметом уваги урядів Англії та Франції, які мали свої інтереси у цій зоні і не мали на меті втратити свої позиції. Додатковим поштовхом до перемовин із Ізраїлем стало загострення ймовірності арабської агресії проти нього. Тому впродовж літа 1955 р. – осені 1956 р. відбулися переговори зацікавлених у можливій війні проти Єгипту сторін.

Такі зустрічі відбулись: у липні 1955 р. у Болонському лісі між головою уряду

Франції Г. Молле та ізраїльським міністром оборони Ш. Пересом, у вересні того ж року в Тель-Авіві між Ш. Пересом та міністром оборони Франції А. Томасом. Важлива зустріч була проведена 30 вересня 1955 р. у Парижі, куди прилетіли Ш. Перес та міністр закордонних справ Г. Меєр. Ця зустріч проходила дуже напружено, адже ситуація на Близькому Сході вимагала негайних дій. Г. Молле та міністр закордонних справ К. Піно в загальних рисах окреслили свої військові плани. Однак постало питання щодо участі Великобританії. Річ у тому, що ізраїльські військові провели низку операцій, спрямованих на зачистку від палестинських бойовиків території Йорданії, яка вважалася союзницею Британії на Близькому Сході. У разі війни британці могли стати на бік арабських держав, а це не влаштовувало ні Францію, ні Ізраїль.

Тому в жовтні відбулися зустрічі Е. Ідена та Г. Молле у Парижі, на якій британський прем'єр-міністр заявив: «У випадку втручання Ізраїлю (у війну – Д. П.), на нашу думку, було б краще, якщо це буде проти Єгипту». Д. Бен-Гуріон, зрозумівши натяки Е. Ідена, у своїй промові 17 жовтня відкинув можливість «загрозу нападів федаїнів із йорданської сторони», додавши, що «найбільша небезпека перед Ізраїлем – це напад єгипетського диктатора» [1].

У липні 1956 р. британський уряд остаточно відмовився спонсорувати будівництво Асуанської греблі на р. Ніл, яку розпочав Г. А. Насер у результаті масштабних економічних реформ в Єгипті, і це клало край реформам. Зважаючи на важливість будівництва для економічного розвитку Єгипту, президент Насер приймає рішення про націоналізацію Суецької компанії, яка мала право експлуатувати Суецький канал і контролювати прохід через нього. 26 липня 1956 р. в Олександрії президент Насер публічно оголосив, що декрет про націоналізацію Суецької компанії був прийнятий.

Уряди Англії і Франції сприйняли націоналізацію як свавілля з боку єгипетського уряду, як удар по їхнім інтересам

на Близькому Сході, якому вони надають велике стратегічне й економічне значення. 22–24 жовтня 1956 р. на переговорах у Парижі остаточно затверджують тактику ведення війни. Ізраїльську сторону на переговорах представляли Д. Бен-Гуріон, М. Даянта Ш. Перес, французьку – Г. Молле, К. Піно і М. Буржес-Монурі, англійську – С. Лойд та П. Дін. План військової операції передбачав такі дії союзників:

1) починають війну ізраїльтяни з введення військ у зону каналу 29–30 жовтня;

2) 30 жовтня Британія та Франція звертаються до урядів Єгипту й Ізраїлю з вимогою припинити військові дії, відвести війська всього на 16 км від каналу і погодитися на його окупацію англо-французькими військами. Окупація буде тривати доти, доки не буде укладено договір, що гарантує вільний прохід кораблів усіх країн через канал. Якщо Ізраїль чи Єгипет не приймуть вимоги протягом 12 годин, то союзні війська почнуть висадку свого десанту;

3) у разі відмови єгиптян союзні війська почнуть бойові дії 31 жовтня. Це було необхідно для того, щоб ізраїльтяни встигли зайняли західне узбережжя Арабської затоки;

4) Ізраїль не мав права першим нападати на Йорданію. Якщо ж остання почне військові дії проти Ізраїлю, то Британія буде звільнена від зобов'язань прийти їй на допомогу [2].

Отже, доволі брудну роботу мав виконати Ізраїль. Утім, хитрощі англійців і французів виглядали наївними, оскільки ізраїльтяни бажали отримати максимальну вигоду. Операція «Мушкетер» (в Ізраїлі завоювання Синаю відоме як операція «Кадеш») передбачала, що буде захоплено південь Синайського півострову, острови Тіран, Синафір, а також здобуто контроль над Суецьким каналом.

На початок військової операції Ізраїль сконцентрував понад 100 тис. солдатів, 200 танків, 150 бойових літаків, 20 кораблів, 600 гармат. На противагу Єгипет виставив армію з 90 тис. солдатів, 600 танків, 200 бронетранспортерів, 200 гармат і 128 бойових літаків [3].

29 жовтня 1956 р. ізраїльтяни здійснили атаку на Єгипет загонами повітрянодесантної бригади і танкового батальйону, захопивши Ель-Кунтіллу та Ель-Кусеймію. На морі в районі Сектору Газа та Рафах тривали позиційні бої.

Наступного дня Англія та Франція звернулися до обох воюючих сторін із вимогою відвести свої війська на 16 км від каналу. Єгипту було дано 12 годин на роздуми, але Г. А. Насер одразу ж відкинув усі вимоги.

30 жовтня Франція та Великобританія, наклавши вето на рішення РБ ООН про негайне припинення бойових дій і зобов'язання припинити постачання зброї ізраїльтянам, почали готувати свої війська, не чекаючи остаточної відповіді Єгипту. 31 жовтня союзні війська перейшли до прямих воєнних дій: авіація здійснила нальоти на військові бази в Каїрі та Порт-Саїді; згодом бомбардувань зазнали Альмаза, Абу-Сувейра, Фейїда та Ель-Кантара. Тим часом, вирвавшись на оперативний простір, ізраїльські війська досягли каналу і розпочали наступ у південному напрямку, де 5 листопада з'єдналися з танковим підрозділом, котрий наступав з Негеву. Ще раніше, 3 листопада, ізраїльські війська захопили Сектор Газа. Водночас союзна авіація, продовжуючи бомбардувати єгипетські позиції, 5 листопада захопила міста Порт-Саїд та Порт-Фауда. Якщо на «ізраїльському» фронті бойові дії фактично завершилися, то союзні війська мали на меті з 7 до 12 листопада захопити Ель-Кантару, Ісмаїлію, південь Синайського півострову і весь Суец [4].

Отже, Суецька війна, що тривала з 29 жовтня до 6 листопада, завершилася повним розгромом єгипетської армії та захопленням ізраїльтянами Синайського півострову і Сектору Газа. Оцінюючи наслідки кампанії, Д. Бен-Гуріон сказав, що вона «завдала удар по престижу єгипетського диктатора, який бажав панувати над всіма народами Близького Сходу... Напруга, яка цілий рік володіла ними, послабилася після Синайської кампанії, і ми зітхнули з полегшенням» [2, с. 44].

Однак, поки тривали військові дії, роль миротворця на себе взяла РБ ООН, яка 2 листопада більшістю в 64 голоси (проти виступили лише Франція, Великобританія, Ізраїль, Нова Зеландія й Австралія) прийняла резолюцію № 997/ES-I/, що передбачала негайне припинення вогню, відхід військ до лінії перемир'я, припинення постачання зброї на військові фронти. Також наголошувалося, що саме Ізраїль винен у порушенні угоди про перемир'я, а Англія і Франція були оголошені агресорами. Але цілком можливо, що голосування в ООН не завдало б франко-англійським силам досягти своєї мети, якби не радянське втручання, з допомогою якого СРСР збирався перетворити військовий провал Г. А. Насера на дипломатичну перемогу.

Після безрезультатних спроб схилити США до спільних військових дій СРСР виставив ультиматум трьом державам. Маршал М. Булганін засудив агресію і висловив можливість застосування ядерної зброї. А в ноті протесту Ізраїлю порушувалося питання про саме існування цієї держави. Радянські заклики і тиск з боку світової громадськості, особливо Англії та Франції, населення яких було незадоволене зовнішньополітичним курсом своїх політичних лідерів, змусили союзників переглянути свої дії.

Коли цілі війни були досягнуті, 8 листопада Ізраїль сповістив Президента США і Генсека ООН про свою готовність вивести війська з Синаю після відповідних домовленостей із миротворчими силами ООН. Ізраїль домагався для себе гарантій вільного судноплавства в Ейлатській затоці та Тіранській протоці, а через них – і вільного виходу в Червоне море, зробивши заяву, що будь-яке порушення свободи мореплавства в цих водах розглядатиметься як привід для майбутньої війни (*casus belli*).

Хоча Ізраїль хотів зберегти за собою стратегічно важливі позиції в Шарм-аль-Шейху та Секторі Газа, уряду США вдалося змусити ізраїльтян вивести війська з цих районів в обмін на гарантії участі ООН в управлінні Сектором Газа. Остаточно ізраїльтяни вивели свої війська в 1957 р. Для контролю за дотриманням

умов припинення вогню 15 листопада 1956 р. на 56-кілометровий відрізок арабо-ізраїльського кордону в Секторі Газа та 185-кілометрову лінію розмежування на Синаї було введено трьохтисячний контингент військ ООН (так звані «блакитні каски») [2, с. 44].

Війна мала важкі наслідки, оскільки супротивники зазнали значних втрат. Єгиптяни тільки на Синаї втратили понад 1000 людей. Ізраїль офіційно визнав у себе 189 загиблих та 900 поранених військовослужбовців [4].

Фактично зазнавши військової поразки, Г. А. Насер здобув велику моральну перемогу. Окрім того, що було відновлено суверенітет Єгипту над усією звільненою територією, Г. А. Насер став лідером усього арабського світу, символом відкритої непокорності імперіалістичному пануванню. Він зміг переконати увесь арабський світ у великій перемозі Єгипту, а місцева пропаганда зобразила Ізраїль як учасника та натхненника «імперіалістичної змови». Популярність єгипетського президента на батьківщині і в країнах третього світу була забезпечена.

Провал троїстої агресії мав велике міжнародне значення. По-перше, успіх досвіду визвольної боротьби єгиптян прискорив розпад колоніальної системи. По-друге, послабились позиції Великобританії та Франції в близькосхідному регіоні, який відтоді став ареною суперництва двох наддержав: США та СРСР. Більше того, єгипетський уряд одразу ж після завершення війни оголосив про примусову «єгиптизацію» англійських і французьких банків, страхових компаній, торговельних і промислових фірм тощо. Це вже був справжній виклик Заходу з боку арабського націоналізму. Г. А. Насер знав, що такі кроки принесуть новій владі популярність серед народу. В очах єгиптян він та його соратники стали національними героями, людьми, здатними постояти за гідність рідної країни. Розрив відносин Г. А. Насера із західними країнами означав зближення з Радянським Союзом. Москва була зацікавлена в тому, щоб багатомільйонний Єгипет став її союзником й опорою на Близькому Сході.

Після того як Захід оголосив Єгипту економічну блокаду, тільки СРСР забезпечив арабів необхідною для них нафтою і зерном. Не менш важливим показником дружби між Каїром і Москвою стало й подальше поетапне постачання радянської зброї для єгипетської армії. З кінця 1950-х рр. Радянський Союз почав надавати Єгипту серйозну економічну допомогу, виділивши, зокрема, кредит у 400 млн рублів на добудову Асуанської греблі [5]. Проте єгипетський лідер ніколи не відмовлявся від думки, що, будучи великою державою, СРСР переслідує в долині ріки Ніл свої власні цілі, які не завжди відповідають інтересам Єгипту. Радянський Союз своєю чергою турбували непослідовні і часто непродумані кроки Г. А. Насера в зовнішній політиці. Особливо, коли він вирішив в 1958 р. об'єднати Єгипет і Сирію в єдину Об'єднану Арабську Республіку, вбачаючи в ній основу майбутньої всеарабської держави, а себе – всеарабським гегемоном. Не соромився Г. А. Насер підтримувати й антиурядові угруповання в сусідніх країнах, вважаючи, що, захопивши владу, вони стануть провідниками пронасеровських ідей в арабському суспільстві.

Власне, відносини з СРСР були далеко не безхмарними, був період, коли країни розходилися у поглядах стосовно питань розбудови держави, хоча наявність спільних супротивників – Ізраїлю і США – робила союз Каїра і Москви досить міцним. Щоб підкреслити міцність дружби СРСР та Єгипту, радянське керівництво навіть надало Г. А. Насеру звання Героя Радянського Союзу.

І навпаки, Ізраїль, здобувши перемогу у військовій кампанії, зазнав великої дипломатичної поразки. На фоні тріумфу єгипетського лідера Г. Меєр пророкувала: «...(в ООН) ми спробували запевнити всіх, що повернення до кордонів 1949 р. призведе до нової війни на Близькому Сході» [1, с. 160]. Схожі думки були й у Д. Бен-Гуріона, який на пленарному засіданні Кнесету заявив: «Я повинен сказати, що немає впевненості у тому, що єгиптяни не повернуться в Сектор Газа як цивільна адміністрація

або військова окупаційна сила... Я маю зруйнувати панівну у ваших головах помилкову ілюзію: за будь-якого режиму й управління Сектор Газа залишиться джерелом проблем, допоки біженці не повернуться в іншу країну» [1, с. 45]. Д. Бен-Гуріон мав рацію. Сили ООН не змогли впоратися з загонами федаїнів і загалом контролювати ситуацію. На пост мера Сектора Газа Г. А. Насер призначив радикально налаштованого прихильника Єгипту.

Окрім того, співпраця з колоніальними державами – Англією і Францією – сприяла погіршенню відносин між Ізраїлем і блоком країн «третього світу», який почав формуватися саме у той час й одним з ініціаторів якого був Г. А. Насер. З іншого боку, після виведення ізраїльських військ з окупованих територій були відновлені дипломатичні відносини з СРСР; також було досягнуте взаєморозуміння з США та Великобританією. Проте головним постачальником зброї Ізраїлю залишалася Франція, тоді як країни соцтабору продовжували забезпечувати зброєю Єгипет і Сирію, а британці – Йорданію. Протягом декількох років на кордонах Ізраїлю зі смугою Сектора Газа і Синаєм панував порівняний спокій, що час від часу переривався інцидентами на кордонах з Йорданією і Сирією.

Чимало західноєвропейських дослідників вважають, що Синайська кампанія й окупація Суецького каналу могла б завершити або хоча б частково вирішити арабо-ізраїльські протистояння за допомогою державного перевороту саме в Єгипті. Навіть пізніше один із американських урядовців запитав ініціатора військової кампанії проти Єгипту Є. Лойда: «Чому ви зупинились? Чому ви не скинули Насера?» [5]. Однак це хибна думка, оскільки арабський націоналізм виявився не безпідставним, не був міфом однієї людини, у цьому випадку Г. А. Насера, а тому ліквідація насерівської влади не вирішила б проблему. Окупація країни викликала б супротив усіх арабських країн, а також екстремістських організацій регіону.

Таким чином, підсумувавши усе вищесказане, можна резюмувати, що

військова операція завершилася дипломатичним провалом союзників. Внаслідок війни різко зріс авторитет Єгипту та його президента Г. А. Насера, який став лідером арабського світу. Ізраїль же став символом відкритої імпері-

алістичної агресії для країн «третього світу». На єгипетсько-ізраїльському кордоні настало порівняне затишшя, а ізраїльські кораблі отримали змогу вільно пересуватися через Тіранську протоку в Африку та Азію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стрільчук Л., Оксамитний Ю. Суецька криза 1956 р. у світлі перебігу арабо-ізраїльського протистояння: витоки, еволюція, наслідки конфлікту. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2008. № 11. С. 156–162.
2. А. Д. Епштейн. Війни і дипломатія. Арабо-ізраїльський конфлікт у XX ст. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. 216 с.
3. Педен Г. Суец і занепад Великобританії як світової держави. *Історичний журнал*. Видавництво Кембриджського університету, 2012. С. 55.
4. Суецька криза. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Суецька_криза.
5. Simon S. Smith. Reappraisal of Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath. Aldershot: Ashgate Publishing, 2008.

REFERENCES:

1. Strilchuk L., Oksamytnyi Y. (2008). Suetska kryza 1956 r. u svitli perebihu arabo-izraïlskoho protystoiannia: vytoky, evoliutsiia, naslidky konfliktu [Suez crisis of 1956 in the light of the course of the Arab-Israeli confrontation: origins, evolution, consequences of the conflict]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Vol. 11. P. 156–162 [in Ukrainian].
2. A. D. Epstein (2003). Viiny i dyplomatiia. Arabo-izraïlskyi konflikt v XX st. [Wars and diplomacy. Arab-Israeli conflict in the twentieth century]. Kyiv: DUKH I LITERA. 216 p. [in Ukrainian].
3. Peden, G. (2012). Suets i zanepad Velykobyritanii yak svitovoi derzhavy [Suez and the decline of Great Britain as a world power]. *Istorychnyi zhurnal*. P. 55 [in Ukrainian].
4. Wikipedia (2023). Suetska kryza [The Suez crisis]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Суецька_криза [in Ukrainian].
5. Simon S. Smith (2008). Reappraisal of Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath. Aldershot: Ashgate Publishing [in English].

УДК 323.15(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2023-1-7>

ДЕРЖАВНА МОВА ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Філіпович Мирослава Богданівна,

кандидат історичних наук, доцент,

професор кафедри всесвітньої історії

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID: 0000-0002-3220-6746

Researcher ID Web of Science: GPW-7877-2022

Стаття присвячена дослідженню механізмів впливу глобалізаційних процесів на національну безпеку України у контексті її інтеграції в європейські структури через з'ясування ролі й місця державної мови та історії держави.

Здійснено аналіз основних складників національної безпеки України в сукупності таких її чинників, як розвиток країни, суверенітет, національна ідентичність, зовнішній тиск, взаємозв'язок національної та міжнародної безпеки, протидія асиметричним загрозам.

На підставі вивчення нормативних актів зарубіжних країн з'ясовано місце державної мови в процесі набуття громадянства як одного зі складників суверенної держави.

У роботі доведено, що характер загроз і викликів для України в умовах глобалізації зумовлений як зовнішніми чинниками внаслідок швидкого відкриття країни світу, так і внутрішніми – через незавершеність процесів становлення країни як демократичної держави сучасного європейського типу.

Висвітлено необхідність для держави визначити нові пріоритети, пов'язані з використанням переваг глобалізації через адаптацію до можливостей, які вона відкриває, а також пов'язані з боротьбою з її негативними наслідками, які вона завдає суверенітету і національному розвитку.

Під час дослідження з'ясовано, яким чином може бути забезпечена національна безпека України за умов посилення негативних глобалізаційних впливів, зокрема за допомогою включення захисних механізмів, яких країна може набути на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції, щодо збереження статусу державної української мови та посилення значення історії держави у націотворчих процесах.

Ключові слова: глобалізація, національна безпека, інтеграція, загрози та виклики, національні інтереси України, суверенітет держави, державна мова, історія держави.

Filipovych Myroslava. State language and history of the state as factors of national security

The article is concerned with studying the mechanisms of influence of globalization processes on the national security of Ukraine in the context of its integration into European structures through clarification of the role and place of the state language and history of the state.

An analysis of the main components of the national security of Ukraine in the aggregate of its factors such as development of the country, sovereignty, national identity, external pressure, interrelation of national and international security, counteraction to asymmetric threats has been carried out.

Based on the study of regulations of foreign countries, the place of the state language in the process of acquiring citizenship as one of the constituent elements of a sovereign state has been clarified.

The paper shows that the nature of threats and challenges for Ukraine in the context of globalization is due to both external factors due to the rapid opening of the country to the world, and internal ones, due to the incompleteness of the processes of formation of the country as a democratic state of the modern European type.

The necessity for the State to identify new priorities related to the need to take advantage of globalization by adapting to the opportunities it opens, as well as to combat its negative consequences that it inflicts on sovereignty and national development, is highlighted.

The study reveals how the national security of Ukraine can be ensured in the context of increasing negative globalization influences, in particular, by including protective mechanisms

that the country can acquire on the path of European and Euro-Atlantic integration to preserve the status of the state Ukrainian language and strengthen the importance of the history of the state in nation-building processes.

Key words: *globalization, national security, integration, threats and challenges, national interests of Ukraine, sovereignty of the state, state language, history of the state.*

Актуальність цієї статті, на думку автора, зумовлена тим, що навіть під час повномасштабного вторгнення Росії на територію України регулярно постає питання знання державної мови, її ролі і місця в українському суспільстві та вивчення власної історії. Авторка поставила собі за мету з'ясувати, чи належать ці проблеми до засадничих питань національної безпеки й як їх вирішення може співвідноситися з розвитком державності та збереженням національного суверенітету.

Згідно з загальноприйнятим тлумаченням «державність – це специфічна ознака державно-політичної організації суспільства». В Україні головними факторами суверенної держави є специфічні форми державної політичної організації суспільства (форми правління, державного устрою, організації державної влади), **державні традиції, ідеологія, державна мова, державна символіка**. З цими факторами пов'язаний суспільний і політично-правовий зміст державності як засобу забезпечення суверенного розвитку України [1].

Таким чином, однією з головних ознак державності є мова та історія, яка дозволяє формувати і зберігати традиції, ідеологію та символіку. Чимало науковців у своїх дослідженнях наголошують, що стабільний розвиток української держави безпосередньо залежить від забезпечення захисту національних інтересів на всіх рівнях: громадянин, суспільство, держава, етнопонаціональні групи, та пропонують використовувати у науковій літературі такі словосполучення, як «етнополітична безпека держави» або «етнопонаціональна безпека держави». До основних параметрів етнополітичної безпеки, на їх думку, слід відносити темпи відтворення титульної нації та окремих етнічних груп, ступінь демократичності національної ідеології [2].

Що ж до поняття «національна безпека», то це захищеність життєво важ-

ливих інтересів людини і **громадянина**, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [3].

Поняття «національна безпека України» закріплене також Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV, в якому вказано, що «національна безпека України – це комплекс законодавчих та організаційних заходів, спрямованих на постійну захищеність життєво важливих інтересів людини і **громадянина**, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам», зокрема у сферах освіти і науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення [4]. А основними параметрами національної безпеки України є національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності народу України як носія суверенітету та єдиного джерела влади в Україні.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. об'єктами національної безпеки є: людина і **громадянин**, їхні конституційні права і свободи; суспільство, його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності. До пріоритетів національних інтересів України належать: гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина; забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України; гарантування вільного розвитку, використання і захисту інших мов національних меншин України; розвиток духовності,

моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу.

Отже, низка засадничих законодавчих актів визнає та утверджує, що державна мова і знання державної історії є одним із ключових механізмів створення та утвердження української державності і значущими аспектами національної безпеки.

Потрібно зазначити, що інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір – це теж один із пріоритетів, однак жодним чином наявність такого пункту не утверджує, що чинником інтеграції має бути зміна мовного та історико-культурного середовища всередині української держави. У такому разі хотілося б зауважити, що чимало українських науковців звертають увагу на загрози і виклики для України за умов глобалізації, що зумовлені як зовнішніми чинниками внаслідок швидкого відкриття країни світу, так і внутрішніми – через незавершеність процесів становлення країни як демократичної держави сучасного європейського типу [5].

Швидкі темпи євроінтеграції мали б змусити національне політичне керівництво України до визначення нових обґрунтованих пріоритетів, пов'язаних із необхідністю використання переваг глобалізації за допомогою адаптації до можливостей, які вона надає суверенітету та національному розвитку, що б дозволило вживати заходи в межах національної безпеки України за умов посилення негативних глобалізаційних впливів через включення захисних механізмів, яких країна може набути на шляху європейської й євроатлантичної інтеграції.

Якщо питання функціонування державної мови регулярно порушуються в українському суспільстві як законодавчими, так і виконавчими органами влади, то питання про знання історії фактично не розглядаються і не переглядаються, хоча ця норма теж конституційно захищена. Зокрема, ст. 11 Конституції України передбачає, що «державна сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури» [6].

Вивчення історії власної держави – це вивчення насамперед фундаментальних, системоутворюючих закономірностей історичного розвитку, усвідомлення головних причин та основних наслідків виникнення, розвитку і занепаду державно-правових систем. Саме через придушення всіх спроб власної національної розбудови українців загарбники намагаються «не дати іншим державам відірвати їх (українців – М. Ф.) до власних орбіт, поєднуючи силу та підступність, перманентно нав'язуючи власну волю нескореному народові» [7]. Проте, наскільки важливим є знання історії власної держави, свідчить лише один яскравий факт, а саме стаття президента росії, опублікована в липні 2021 р., за півроку до повномасштабного вторгнення в Україну, під назвою «Про історичну єдність росіян та українців». Розпочинаючи трактування української історії з часів Київської Русі, князів Рюриковичів та хана Батия і завершуючи Євромайданом та Мінськими домовленостями, автор у такий спосіб намагається довести тезу про «один народ, єдине ціле» [8]. Ця стаття була опублікована на офіційному сайті українською та російською мовами і широко розтиражована засобами масової інформації не лише обох держав, а загалом світу. Так, вкотре був продукований та закладений наратив у світовій свідомості про «єдиний народ».

У сучасному світі, де тривають гібридні війни, історія, на жаль, стає зброєю, інструменталізацією минулого. Цей приклад яскраво демонструє спосіб ведення сучасних гібридних воєн, а тому мав би змусити українське суспільство та український політикум виробити засоби протидії й посилити вивчення власної історії української держави з метою ствердження національного авторитету та національної безпеки, а не обмежуватися зусиллями академічної спільноти. На державному рівні має бути вироблений чіткий план і комплекс заходів щодо забезпечення та функціонування історичної науки України.

Така програма сприяла б не лише утвердженню знань, а й уникненню

в подальшому неоднозначних трактувань, як це відбувається з Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 2015 р. та Законом України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.» від 2015 р. Адже 8 років тому відомий в Україні американський дослідник Східної Європи Тімоті Снайдер виступав з однозначною їх критикою, і поява цих законів викликала загострення зовнішньополітичних відносин між Україною та Польщею [9]. Однак, на думку автора статті, повномасштабне вторгнення змусило багатьох науковців та політиків переглянути своє ставлення до історії і згаданих законів. Із цього приводу доречними є слова Едварда Лукаса, старшого віцепрезидента Центру аналізу європейської політики (СЕРА, Варшава й Вашингтон): «Ігнорувати історію можна, тільки якщо вона не завдавала нещодавно ударів твоїй країні» [10]. Едвард Лукас у 2023 р. переконаний, що «історія лежить в основі аргументів про безпеку і свободу сучасної Європи», на відміну від теорії Френсіса Фукуями, який у своїй книзі «Кінець історії» у 1992 р. говорив про кінець століття ідеологічних протистоянь, глобальних революцій і воєн, а разом з ними – і про кінець мистецтва та філософії [10; 11]. Російсько-українська війна, яка розпочалась у 2014 р. і стала повномасштабною з 24 лютого 2022 р., підтверджує правоту першого і заперечує кінець історії останнього.

Отже, слід пам'ятати, що історія – це процес, який триває, тривав і буде тривати, вона не дає сучасному суспільству та новоствореній державі зручних стартів. Українське суспільство повинно усвідомити нагальну потребу оскаржувати російські інтерпретації і розуміти наслідки в разі неспроможності це зробити. А наслідки можуть бути не менш катастрофічними, ніж втрати у зоні бойових дій.

До механізму утвердження статусу знання державної мови та історії можна

віднести процедуру отримання громадянства. Адже громадянство – юридично визначений, стійкий, необмежений у просторі правовий зв'язок між особою і певною державою, що визначає їх права та обов'язки. Громадянство передбачає певну сукупність взаємних політичних, соціальних та інших прав та обов'язків. Громадянство – структурний елемент правового статусу особи, який розкриває головний зміст людини і держави, відносин з державою та суспільством [12]. І, відповідно, до можливості набуття громадянства висувається чимало вимог.

Вищезгадані документи чітко формулюють ставлення до мови та історії як державотворчого чинника. Особливо це стосується мови. Адже ст. 10 Конституції України, офіційне тлумачення ч. 1 ст. 10 та Рішення Конституційного Суду № 10-рп/99 від 14.12.99 р. стверджують, що «державною мовою в Україні є українська мова», тож треба розуміти, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України під час здійснення повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом [13].

Володіння державною мовою є обов'язковою умовою для прийняття до громадянства України. Зокрема, у п. 5 ст. 9 «Прийняття до громадянства України» Закону України «Про громадянство України» передбачено, що умовами прийняття до громадянства України є: володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування [14]. Така вимога є загальноприйнятою світовою практикою.

Так, щоб бути визнаним громадянином Польщі, слід знати польську мову на рівні B1, для чого потрібне офіційне підтвердження. До того ж воєвода може відмовити у визнанні громадянином Польщі, якщо це створює загрозу для оборони або безпеки і публічного порядку.

Громадянство іншої сусідньої країни, яка проводить досить агресивну

національну політику, – Угорщини, теж може отримати будь-який іноземець, котрий виконає вимоги до натуралізації. Їх небагато, вони є стандартними для більшості країн Шенгенської угоди. Однак для того, щоб отримати угорське громадянство, необхідно виконати низку умов, зокрема підтвердити знання угорської мови та скласти тест на знання конституційних норм країни.

Щоб отримати французьке громадянство через натуралізацію, іноземець повинен підтвердити гарну асиміляцію у французьке суспільство, а також продемонструвати достатні знання французької культури й історії та володіння французькою мовою на рівні не нижче B1.

Отримання громадянства Литви передбачає успішне складання іспиту на знання державної мови. Кожна особа, яка бажає отримати литовське громадянство, зобов'язана скласти іспит із литовської мови. Він складається з двох частин: тесту та співбесіди. Під час цього іспиту перевіряються навички всіх чотирьох видів мовної діяльності: читання, письма, мовлення та слухання. Особі, яка успішно склала іспит на знання державної мови, протягом 5 робочих днів видається посвідчення про знання державної мови, що підтверджує цей факт. Окрім мовного іспиту, потрібно скласти іспит і на знання основ конституції Республіки Литва. Іспит на знання

основ конституції складається з тестових завдань, під час яких перевіряються знання конституції Республіки Литва.

Навіть така країна, як Німеччина, що має величезний вплив на світову політику і не зовсім толерантну історію, демонструючи високі соціальні стандарти, однією з основних умов набуття громадянства висуває повноцінне володіння німецькою мовою на побутовому рівні.

Одним із пунктів отримання громадянства США є володіння англійською мовою, а також знання економічного і політичного устрою США та історії країни.

Наведені приклади свідчать про те, що всі цивілізовані та розвинені держави сучасного світу ледь не від порогу свого кордону стоять на охороні власних державних мов та історії, якою б неоднозначною вона не була. При цьому ніхто їм не дорікає щодо недотримання європейських моральних, культурних чи будь-яких інших цінностей та відсутності бажання участі у глобалізаційних процесах.

Отже, вищевикладене підтверджує, що тріада мова-історія-державність є одним із ключових елементів національної безпеки України. Відповідно, ігнорування проблем, пов'язаних з утвердженням державної мови та вивченням історії держави, є лише спробою завдати шкоди національній безпеці України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко О. Державність. Політична енциклопедія / за ред. Ю. Левенця (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). Київ : Парламентське видавництво, 2011. 205 с.
2. Калиновський Ю. Вибір та реалізація етнонаціональної моделі в процесі державотворення : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути і процеси». Харків, 1999. 18 с.
3. Корнієвський О. Національна безпека. Політична енциклопедія / за ред. Ю. Левенця (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). Київ : Парламентське видавництво, 2011. 489 с.
4. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.
5. Троцький Я. Глобалізаційні виклики національній безпеці України в контексті європейських інтеграційних процесів : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 «Основи національної безпеки держави (політичні науки)». Київ, 2010. 22 с.
6. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>.
7. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ століття. Київ, 1994.
8. Путін написав статтю з історії України. Знову доводить тезу про «один народ». URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news>.
9. Історія як зброя: інструменталізація минулого в конфлікті України та Росії. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dJVE6KDDQzw>.

10. Лукас Е. Історія як зброя. URL: <https://tyzhden.ua/istoriia-iak-zbroia/>.
11. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. Free Press, 1992. 432 p.
12. Нестерович В. Громадянство як одна з ключових вимог для набуття та реалізації суб'єктивного виборчого права. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 1. С. 64–83.
13. Рішення Конституційного Суду № 10-рп/99 від 14.12.99 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>.
14. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2235-14>.

REFERENCES:

1. Boiko O. (2011). Derzhavnist. Politychna entsyklopediia [Statehood. Political encyclopedia]. K.: Parlamentske vydavnytstvo. 205 p. [in Ukrainian].
2. Kalynovskyi Yu. (1999). Vybir ta realizatsiia etnonatsionalnoi modeli v protsesi derzhavotvorennia. Avtoreferat na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata politychnykh nauk za spetsialnistiu 23.00.02 Politychni instytuty i protsesy [Selection and implementation of the ethno-national model in the process of state formation. Author's abstract for obtaining the scientific degree of candidate of political sciences by specialty 23.00.02 Political institutions and processes]. Kharkiv, Universytet vnutrishnikh sprav. 18 p. [in Ukrainian].
3. Korniiievskiyi O. (2011). Natsionalna bezpeka. Politychna entsyklopediia [National security. Political encyclopedia]. K.: Parlamentske vydavnytstvo. 489 p. [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). Zakon Ukrainy "Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy" vid 19.06.2003 № 964-IV [Law of Ukraine "On the Basics of National Security of Ukraine" dated June 19, 2003 No. 964-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> [in Ukrainian].
5. Trotskyi Ya. (2010). Hlobalizatsiini vyklyky natsionalnii bezpetsi Ukrainy v konteksti yevropeyskykh intehtratsiinykh protsesiv. Avtoreferat na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata politychnykh nauk za spetsialnistiu 21.01.01 Osnovy natsionalnoi bezpeky derzhavy (politychni nauky) [Globalization challenges to the national security of Ukraine in the context of European integration processes. Abstract for obtaining the scientific degree of candidate of political sciences, specialty 21.01.01 The foundations of national security of the state (political sciences)]. Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky pry RNBO Ukrainy. Kyiv. 22 p. [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr> [in Ukrainian].
7. Nahaiievskiyi I. (1994). Istoriiia ukrainskoi derzhavy XX stolittia [History of the Ukrainian state of the 20th century]. K. 412 p. [in Ukrainian].
8. BBC News Ukraine (2023). Putin napsav stattiu z istorii Ukrainy. Znovu dovodyt tezu pro "odyn narod" [Putin wrote an article on the history of Ukraine. Again proves the thesis about "one nation"]. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news> [in Ukrainian].
9. Youtube (2015). Istoriiia yak zbroia: instrumentalizatsiia mynuloho v konflikti Ukrainy ta Rosii [History as a weapon: instrumentalization of the past in the conflict between Ukraine and Russia]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=dJVE6KDDQzw> [in Ukrainian].
10. Lukas E. (1992). Istoriiia yak zbroia [History as a weapon]. Retrieved from: <https://tyzhden.ua/istoriia-iak-zbroia/> [in Ukrainian].
11. Fukuyama F. (1992). The End of History and the Last Man. Free Press. 432 p. [in English].
12. Nesterovych V. (2020). Hromadianstvo yak odna z kliuchovykh vymoh dla nabuttia ta realizatsii subiektyvnoho vyborchoho prava. [Citizenship as one of the key requirements for acquiring and exercising the subjective right to vote]. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. № 1. P. 64–83. [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). Rishennia Konstytutsiinoho Sudu № 10-рп/99 від 14.12.99 [Decision of the Constitutional Court No. 10-рп/99 dated 14.12.99]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text> [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine (2001). Zakon Ukrainy "Pro hromadianstvo Ukrainy" vid 18.01.2001 № 2235-III [Law of Ukraine "On Citizenship of Ukraine" dated January 18, 2001. No. 2235-III]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2235-14> [in Ukrainian].

Науковий журнал

ACTA SECURITATAE VOLYNIENSES

№ 1, 2023

Коректура • Ирина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Юлія Станіславівна Семенченко

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 6,28.
Замов. № 0823/511. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.